

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

TOTALİTARİZM: HANNAH ARENDT YORUMU

Hazırlayan
Tehmasib SADIGOV
1517.02065

BAKÜ-2019

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İKTİSAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

TOTALİTARİZM: HANNAH ARENDT YORUMU

Hazırlayan
Tehmasib SADIGOV
1517.02065

Tez Danışmanı
Öğr.Gör. Leyla SULTANLI

BAKÜ-2019

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ___ ” _____ 2019

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

**“Türk Dünyası İqtisad” fakültəsinin Beynəlxalq münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə**

təhsil alan tələbəsi

Təhmasib Sadıqov Rahim
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Öğr.Gör. Leyla Sultanlı Çingiz
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu **Totalitarizm: Hannah Arendt Yorumu**

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ___ ” _____ 2019 il

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımi materiallar

AHARONY, Michal (2015), Hannah Arendt and the Limits of Total Domination: The Holocaust, Plurality, and Resistance, Londra: Routledge.

ALEKSEYEV, V.M. (1967), Politiceskiye partii zarubezhnikh stran: spravoçnik, Moskova: Politizdat yayını.

ANTAKİ, Mark (2007), The Critical Modernism of Hannah Arendt, Hukukta Teorik Sorular dergisi, C.8, New York.

ARENDR, Hannah (2011), O Revolyutsii, Moskova: Yevropa yayını.

ARENDR, Hannah (2012), Geçmişle Gelecek Arasında, İstanbul: İletişim yayını.

ARENDR, Hannah (1997) Şiddet Üzerine, İstanbul: İletişim yayını.

ARENDR, Hannah (1973), The Origins of Totalitarianism, Londra: Harcourt Brace.

ARENDR, Hannah (1996), İstoki totalitarizma, Moskova: CentrKom.

ARENDR, Hannah (2003), Archivio Arendt, C. 2, Milano: Feltrinelli Editore.

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)3 şəkil

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)

Leyla Sultanlı Çingiz

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı yerinə yetirilməsi	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin müddəti
----------------	---	--	-------------------------

Plan faktiki üzrə

1. Bölüm (Ekim 2018 – Ocak 2019)
2. Bölüm (Şubat 2019 – Nisan 2019)
3. Bölüm (Mayıs 2019)

Buraxılış işinin rəhbəri _____
imza

Məsləhətçi _____
imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ 2019-cu il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir.

Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

BİRİNCİ BÖLÜM

TOTALİTARİZME GENEL BAKIŞ

1.1. Totalitarizm Kavramı ve Tanımı

1.2. Totalitarizmin Tarihsel Kökeni

1.3. Totalitarizmin Unsurları

1.3.1. İdeoloji

1.3.2. Parti

1.3.3. Lider

1.3.4. Terör

1.3.5. Teknoloji

1.4. Totalitarizmin Türleri

1.4.1. İtalya örneği

1.4.2. Almaniya örneği

1.4.3. İspanya örneği

1.4.4. SSCB örneği

1.4.5. Doğu Avropa örneği

1.5. Totalitarizm Eleştirileri

İKİNCİ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN SİYASİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Arendt'in Siyaset Düşüncesi

2.2. Arendt'in Demokrasi Düşüncesi

2.2.1. Demokrasi

2.2.2. Liberal demokrasi eleştirisi

2.2.3. Müzakereci demokrasi

2.3. Arendt'in Otorite ve İktidar Düşüncesi

2.3.1. Otorite

2.3.2. İktidar

2.4. Arendt'in Vita Activa Düşüncesi ve Modernizm Eleştirisi

2.4.1. Vita Activa

2.4.2. Modernizm eleştirisi

2.5. Arendt'in Şiddet Düşüncesi

2.5.1. Şiddet kavramı

2.5.2. Uygarlık kurucu şiddet

2.5.3. Uygarlık yıkıcı şiddet

2.5.4. Şiddet ve totalitarizm

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN TOTALİTARİZM YORUMU

3.1. Arendt'in Totalitarizm Düşüncesi

3.1.1. Totalitarizm kavramı

3.1.2. Totalitarizmin unsurları

3.1.2.1. Kitle unsuru

3.1.2.2. Terör

3.1.3. Totalitarizmin kaynakları

3.1.3.1. Antisemitizm

3.1.3.2. Emperyalizm

3.1.3.3. Totalitarizm

3.2. Arendt`in Totalitarizm Düşüncesi Üzerine Değerlendirmeler

3.2.1. Arendt`in totalitarizm düşüncesine katkıları

3.2.2. Arendt`in totalitarizm düşüncesine eleştiriler

3.2.3. David Riesman ve Hannah Arendt diyalogu

3.2.4. Jules Monnerot ve Hannah Arendt arasındaki düşünce çatışması

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖZET

Bu çalışmada Arendt'in modernizm, şiddet, iktidar, otorite ve totalitarizm kavramları, eserleri üzerinde yapılan okumalarla anlaşılmaya çalışılmıştır. İki büyük dünya savaşını ve aynı zamanda teknolojik gelişmelerin de zirve yaptığı dönemleri yaşamış bir siyaset bilimci olarak Hannah Arendt tüm bu yaşadıkları karşısında modernizmi ve modern insanı yaratan koşulları anlamaya çalışmıştır. Bu yıkıcı ve dönüştürücü olaylar esnasında ve sonucunda ortaya çıkan şiddetin kamusal alanı nasıl yıktığını gözler önüne sermeye, modernizm, şiddet, iktidar ve totalitarizm kavramları arasındaki bağı anlamaya çalışmıştır. Totalitarizmin kökenine inmeye çalışan Arendt, onun antisemitizm ve emperyalizm gibi iki unsurdan kaynaklandığını ileri sürmüştü, özellikle Stalin dönemi Sovyetler Birliği ve Hitler Almanyası'nı ve burda uygulanan rejimleri göstererek geliştirdiği yaklaşımına pratik örnekler bulmaya çalışmıştır. Çalışmanın temel amacı Arendt'in özgün totalitarizm anlayışını ortaya koymaktır. Ayrıca, çalışma kapsamında genel olarak totalitarizm kavramı ve çeşitli totalitarizm tecrübeleri de incelenmiş, Arendt'in düşüncelerinin eleştirisi ve onunla yapılan diyaloglar ele alınmıştır. Çalışma sırasında çeşitli düşünürlerin Arendt felsefesi hakkındaki görüşleri ve özellikle Arendt'in kendi yazıları araştırılmış ve analiz edilmiştir.

Tezin tarama değerlendirme mahiyetinde bir literatür çalışması olduğu belirtilmelidir. Konu üzerinde çalışılırken Hannah Arendt'in eserlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Arendt'in temel eserinden biri olan Totalitarizmin Kaynakları Antisemitizm ve Totalitarizmin Kaynakları Emperyalizm adlı eseri esas götürülerek konuyla ilgili diğer kitapları ve Hannah Arendt'la ilgili yazılmış makaleler

incelenmiş, gerektiği zaman konuyla ilgili diğer değerlendirmeler de baz alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Totalitarizm, Hannah Arendt, Şiddet, İktidar, Otorite

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
ÖZET.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOTALİTARİZME GENEL BAKIŞ

1.1. TOTALİTARİZM KAVRAMI VE TANIMI.....	3
1.2. TOTALİTARİZMİN TARİHSEL KÖKENİ.....	5
1.3. TOTALİTARİZMİN UNSURLARI.....	6
1.3.1. İdeoloji	6
1.3.2. Parti	7
1.3.3. Lider	8
1.3.4. Terör.....	9
1.3.5. Teknoloji	10
1.4. TOTALİTARİZMİN TÜRLERİ.....	11
1.4.1. İtalya Örneği.....	11
1.4.2. Almanya Örneği	13
1.4.3. İspanya Örneği	15
1.4.4. SSCB Örneği.....	16
1.4.5. Doğu Avrupa Örneği	17
1.5. TOTALİTARİZM ELEŞTİRİLERİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN SİYASİ GÖRÜŞLERİ

2.1. ARENDT'İN SİYASET DÜŞÜNCESİ	21
2.2. ARENDT'İN DEMOKRASİ DÜŞÜNCESİ	22
2.2.1. Demokrasi	22
2.2.2. Liberal Demokrasi Eleştirisi	23
2.2.3. Müzakereci Demokrasi	24
2.3. ARENDT'İN OTORİTE VE İKTİDAR DÜŞÜNCESİ.....	25
2.3.1. Otorite	25
2.3.2. İktidar	26
2.4. ARENDT'İN VİTA ACTİVA DÜŞÜNCESİ VE MODERNİZM ELEŞTİRİSİ.....	27
2.4.1. Vita Activa	27
2.4.2. Modernizm Eleştirisi	28
2.5. Arendt`in Şiddet Düşüncesi	29
2.5.1. Şiddet Kavramı.....	29
2.5.2. Uygarlık Kurucu Şiddet.....	30
2.5.3. Uygarlık Yıkıcı Şiddet.....	32
2.5.4. Şiddet ve Totalitarizm.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN TOTALİTARİZM YORUMU

3.1. ARENDT'İN TOTALİTARİZM DÜŞÜNCESİ	35
3.1.1. Totalitarizm Kavramı.....	35
3.1.2. Totalitarizmin Unsurları	37
3.1.2.1. Kitle Unsuru	39
3.1.2.2. Terör.....	41
3.1.3. Totalitarizmin Kaynakları.....	42
3.1.3.1. Antisemitizm	42
3.1.3.2. Emperyalizm	44
3.1.3.3. Totalitarizm	46
3.2. ARENDT'İN TOTALİTARİZM DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER.....	48
3.2.1. Arendt'in Totalitarizm Düşüncesine Katkıları	48
3.2.2. Arendt'in Totalitarizm Düşüncesine Eleştiriler.....	50
3.2.3. David Riesman ve Hannah Arendt Diyalogu	51
3.2.4. Jules Monnerot ve Hannah Arendt Arasındaki Düşünce Çatışması.....	53
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA.....	58

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
NKVD	:	İçişleri Halk Komiserliği
NSDAP	:	Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği

GİRİŞ

Düşüncelerinin altyapısını oluşturan antik dönemlerden yaşadığı dönemlere kadar yaşanan olaylar üzerine derin araştırmalar yaparak bunları açıklamaya çalışan Hannah Arendt, şiddet, devrim, otorite, iktidar, eylem, özgürlük, antisemitizm, emperyalizm ve totalitarizm gibi kavramlar üzerinde önemle durmuştur. İki dünya savaşının yaşandığı bir yüzyılın düşünürü olan Arendt'in yaşadığı tecrübeler, onu olan bitenler üzerinde düşünmeye itmiş ve çalışmaları bu doğrultuda şekillenmiştir. Arendt modern dünyanın yıkıcı ideolojileri olarak gördüğü ve politik kötülükler olarak adlandırdığı antisemitizm, emperyalizm ve totalitarizm kavramları üzerinde durmakta ve totalitarizmin kökenlerini açıklamaya çalışmaktadır. O, bu fenomenlerin insanlığı böldüğünü, parçaladığını, yıktığını, dolayısıyla insanı yurtsuz bıraktığını düşünür. Arendt totalitarizmi moderniteyle ilişkilendirerek, modern ve yeni bir yönetim şekli olarak ele almış ve modern çağ öncesinde eşi görülmemiş olan totalitarizmi ve onun kötülüğünü anlamak ihtiyacına odaklanmıştır. Arendt kitlelerin totaliter yönetimleri hangi koşullarda ve nasıl destekledikleri sorusuna totaliter hareketlerle totaliter iktidar arasındaki ilişkiyi inceleyerek yanıt bulmaya çalışmıştır.

Bu çalışmanın konusu Hannah Arendt'in üzerinde önemle durduğu, kamusal alanı ve ortak dünyayı yıkan, insanın politik eylemde bulunma yetisini elinden alan, insanı kendisine ve çevresine karşı yabancılaştıran totalitarizm meselesidir. Çalışmanın amacı sadece çeşitli totalitarizm tecrübelerini ya da kuramlarını incelemek değil, temel olarak Arendt'in özgün totalitarizm anlayışını ortaya koymaktır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde öncelikli olarak totalitarizm kavramı felsefi bir şekilde analiz edilmiştir. Bu

bölümde totalitarizmin tarihsel kökeni, unsurları araştırılmış, ayrıca İtalya, Almanya, İspanya, SSCB ve Doğu Avrupa'da totalitarizm örnekleri incelenmiştir. Son olarak totalitarizm eleştirileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde Hannah Arendt'in siyasi görüşleri ortaya konulmuştur. Genel olarak Arendt'in totalitarizm hakkındaki düşüncelerinin daha iyi anlaşılması amacıyla öncelikle onun siyaset anlayışı hakkında bilgi verilmiş, demokrasi, otorite, şiddet ve iktidar, vita activa düşüncesi ve modernizm eleştirisi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Arendt'in totalitarizm hakkında düşünceleri, bu kapsamda totalitarizm kavramı, totalitarizmin unsurları hakkındaki fikri, antisemitizm, emperyalizm ve totalitarizm hakkındaki yorumları incelenmiş, Arendt'in totalitarizm düşüncesinin siyaset bilimine felsefi katkısı vurgulanmış, ayrıca bu düşünceye gelen eleştiriler, özellikle David Riesman ve Jules Monnerot gibi düşünürlerin Arendt'le diyalogu ve düşünce çatışması araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOTALİTARİZME GENEL BAKIŞ

1.1. Totalitarizm Kavramı ve Tanımı

Politik terminolojideki pek çok kavram Roma İmparatorluğundan ya da Antik Yunan'dan günümüze kadar gelmiştir. Örneğin tiranlık, otokrasi, aristokrasi, özgürlük ve hatta demokrasi gibi pek çok kavram çeşitli değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Ancak totaliter ve totalitarizm kavramları yirminci yüzyıl kavramlarıdır. Totalitarizm kavramı ortaya çıktığı dönem itibariyle modern bir kavram olmakla beraber hak ettiği ilgiyi görmemektedir. Kavramın yeterince ilgi görmemesinin sebebi, bir yönetim biçimi olarak totalitarizme geri dönüş olmaması ümididir. Diğer antidemokratik yönetimler için de durum farklı değildir. Tiranlığa ya da despotizme de geri dönme arzusu yoktur. Ancak totalitarizm daha modern bir fenomen olmasından dolayı ondan kaçma eğilimi daha baskın görünmektedir. Modern döneme ait bir fenomen olan totalitarizm, kendi toplumlarını bütünüyle kontrol edip değiştirmeyi amaçlayan siyasal partileri, liderleri, ideolojileri ve devletleri tanımlamak için kullanılmıştır. Hitler Almanya'sı ve Stalin Rusya'sındaki rejimlerin temel özelliklerini ifade etmesi dolayısıyla totalitarizm kavramı hızla olumsuz bir anlam kazanmıştır. Totalitarizm kavramı, her zaman ve herkes tarafından aynı anlamda kullanılmamaktadır. Bu kavrama yüklenen anlamların farklılaşmasında, bugüne kadar politik kültür ve ideolojik tercihler etkili olduğu gibi bundan sonra da benzer faktörlerin etkili olma ihtimalleri oldukça yüksektir.

Modern bilimde, “totaliterlik” teriminin Latince “totalitas” (dolgunluk, bütünlük) ve ya “totalis” (hepsi, tam, bütün) kelimelerinden

geldiği bilinmektedir (Olshanskiy, 2002: 504). "Totalitarizm" politik kavramını 20. yüzyılın başlarında Benito Mussolini'nin hükümetinde Eğitim Bakanı olarak görev yapan, İtalyan faşizminin önde gelen ideologlarından biri Claudio Gentile kullanmıştır (Tokarev, 2007: 82). Gentile bu felsefesine "ulvi totalitarizm" ismini koymuştur. Bu felsefenin asıl amacı vatandaşların özel ve kamusal yaşamları arasındaki sınırı aşmak olmuştur. Gentile tarafından savunulan teze göre, ulusun kaderinin gerçekleşmesi namına devletin toplumdaki birincil rolü bireyler üzerinde sınırsız bir güce sahip olmaktan ve totaliter olmaktan geçmektedir. Tanrı gibi devlet de “insan içinde değil, insanlar arasında” dır. Bu nedenle, vatandaşların özel meselelerine devlet müdahalesinin sınırı olmamalıdır. Bu, toplumun “gerçek demokrasi” dir, çünkü bütün ampirik farklılıkları ortadan kaldıran üstünlüklü subjektivizm, evrensel özgürlüğü temsil eder. 22 Temmuz 1925 tarihinde İtalyan devlet başkanı Benito Mussolini yaptığı konuşmada faşizmi mutlak bir devlet olarak ilan ederek “totaliter devlet” kavramını yüceltmıştır (Khormach,1968:9). Mussolini bu kavramı olumlu bir şekilde kullanmasına, “totaliter devlet” kuralının en yakın amacı olarak kabul etmesine rağmen bu tanım rejime muhalefet eden italyan antifaşistleri tarafından olumsuz bir çağrışım kazanmıştır. Savaş sonrası yıllarda, Stalinizm ile faşizmi totaliterlik kisvesi altında birleştirme girişimleri hem bilimsel araştırmalarda hem de komünizm karşıtı propagandada kullanıldı. Buna karşın, Frankfurt okulunun temsilcileri, modern kapitalizmin totaliter bir sistem haline geldiğini savundu. "Totalitercilik" kavramının böyle bir uygulaması eleştirilmeye devam ediliyor. Eleştirmenler, Stalinizmin ve Faşizmin politik sistemlerini eşitlemek konusunda hemfikir değillerdir. Bazı siyasetçilerin terimi keyfi olarak kullandığı görüşü günümüzde daha çok

gözükmektedir. Bazı araştırmacılar bu terimi klişee olarak tanımlamaktadır.

1.2. Totalitarizmin Tarihsel Kökeni

Kapitalizmin gelişimi, Avrupa'daki geleneksel özyönetim yapılarının yıkılmasına neden oldu. Piyasa ilişkilerinin konuları "sosyal" değil, dağınık, yalıtılmış ve tutarsız hale dönüşmüş, faaliyetlerinin sonucunu tahmin etmek imkansız hala gelmişti. Aynı zamanda, insanlar ortak kaynakları (güç, bilgi, üretim araçları, doğa) ile ne yapmaları gerektiği konusunda doğrudan ve bilinçli olarak karar veremiyordu. Piyasa yoluyla hareket eden bireyler, sosyal çevrelerinin gelişimine ilişkin koşulları ortaklaşa belirleme fırsatından yoksun kaldılar. Toplumun çok daha farklı ve egoist katmanlara bölünmesi ve yabancı faktörün etkisinin daha da güçlenmesi devletçi eğilimlerin artması için uygun koşullar yarattı. Siyasal iktidarın işlevleri arttıkça, ideal ve kusursuz bir devlet fikri gelişti. Uzun süre boyunca birçok filozof ve düşünür bireyle devlet arasında bu ilişkiyi analiz etti. Platon'un düşüncesine göre, toplumun her üyesi devlette kesin olarak tanımlanmış, gerekli ve öngörülen bir rol üstlenecekti (Drabkin ve Komolova, 1996: 16). Devletin başında ise olayların gidişatını öngörebilecek ve yönetebilecek bilge adam ve bilim adamları bulunması gerekiyordu. Aynı özellikler, açıkçası mutlakiyetçi, aristokrat ve oligarşik yönetimden komünistliğe kadar bu tür ütopyaların karakteristik niteliklerini oluşturuyordu. Bilimin ve rasyonel felsefenin gelişimi, devletin birbirleriyle savaşan güçler, insanlar ve çıkarların kaosunun ortasında zihnin taşıyıcısı olduğu görüşünü daha da güçlendirdi (Damyne, 2001: 4).

Devletlerle halklar arasındaki ilişkiye dair görüşler, insanlar arasındaki mücadelenin biyolojik "doğallığı" hakkında varılan sonuç

ruhu içinde şekillenmiştir. XIX yüzyılda. ayrılmaz organizmalar olarak uluslar ve ulus devletler teorisi vardı. Gerçekte, gelişen, kendi devletlerini kuran uluslar değil, aksine devletlerin kurduğu uluslardı. Onlar zorla kendileri tarafından kontrol edilen bölgenin sınırlarını belirlediler, gerçek dilsel, kültürel ve bölgesel farklılıkları bastırdılar ve daha sonra kendi tahakkümlerini haklılaştırıp haklı göstermek için ulusal bir fikir ortaya koydular. Halkta böylece doğallığı, öznelere ortak çıkarları, diğer insanlardan ve milletlerden temel farkları ve son olarak, bu özel özellikleri bünyesinde barındıran ve koruyan devlet olduğu fikri oluşmaya başladı (Damye, 2016: 2).

1.3. Totalitarizmin Unsurları

Totalitarizmin uluslararası alanda kabul edilen 5 unsuru vardır. Bunlar: İdeoloji; Parti; Lider; Terör; Teknolojidir. Alt başlıklarda 5 unsurun her biri için geniş açıklama verilmiştir.

1.3.1. İdeoloji

Totaliter bir rejimin birinci işareti ideolojidir. Totaliter gücün sahipleri için değerli olan iktidarın kendisi değil, onun ideolojisidir (Pokhmelkin, 1992: 34). Bu zaman güc sahipleri siyasal iktidarı, ideolojik kavramların pratik gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanmak için ele geçirirler. Totaliter rejimin amacı, ideolojisini azami ölçüde yaymaktır. Totaliter bir rejimin koşulları altında, iktidar partisinin ideolojisi ve devlet ideolojisi olan yalnızca bir resmi ideoloji vardır. Bu ideoloji, toplumun tüm alanlarına nüfuz ediyor, rejimin faaliyetlerini destekliyor ve var olma hakkını kanıtıyor. Diğer ideolojilere karşı kesinlikle hoşgörüsüzdür ve toplumun tüm üyeleri için zorunludur, resmi ideolojiye aykırı herhangi bir görüş bulundurmamak yasaktır ve yapıldığı

takdirde hapisle sonuçlanabilir. Totaliter ideolojinin önemli bir özelliği, yalnızca herkesin ideolojik erişiminde değil, aynı zamanda bu ideolojinin istisnasız kamusal ve özel yaşamın tüm alanlarını kapsadığını iddia ettiği gerçeğidir; nesnel gerçeğin doğru yorumlanması, var olan her şeyin açıklaması, nihai gerçeğin somutlaştırılması (Kurskova, 2000: 75). Bu ideolojinin gücü geçmişin yorumlanmasına bile uzanmaktadır. Eleştiri veya ondan sapma, bir devlet suçu olarak kabul edilir. İdeolojinin özü, toplumun yeniden örgütlenmesinin imkân ve gerekliliğine olan inançtır. Sonuç olarak, totaliter toplumların ideolojisinin içeriğinin bir analizi, anlayışını tek gerçek olarak kabul ederek dünyayı yalnızca tanımak ve açıklamakla kalmayıp aynı zamanda, yeniden yapılanması için sosyal dönüşümler için pratik rehberliğe dönüştüren çok özel programlar sunduğunu göstermektedir. Bu nedenle totalitarizmde birey geleceğe feda edilen, bugünün kendine özgü değerini yalnızca rejimin tek ve evrensel hedefine ulaşmanın bir aracı olarak görülmektedir (Zharebkina, 2006: 112).

1.3.2. Parti

Totaliter bir rejimin ikinci işareti, çok partili bir sistemi tasfiye etme, toplumda bir siyasi partinin yönetimin kurulmasıdır (Bakhta, 2000: 6). Tek parti sistemi, kitlelere egemen siyasi rejimin çıkarlarını destekleyen ve koruyan birleşik bir ideolojiyi yaratmaya ve tanıtmaya izin verir. Böyle bir sistemde eleştirel konuşmalar ve muhalif hareketleri için yer yoktur. Nüfusun haber almak hakkı merkezi devletin kontrolunda bulunmaktadır. Totalitarizmin siyasal söylemi, “milletin düşmanı”, “haydut”, “halk düşmanı” imajını oluşturmak için kullanılan ifadelerle, kavram terimlerinin kullanılmasıyla karakterize edilir (Salecl, 2002: 49).

Bilginin kısıtlanması, kolayca sindirilebilir sosyal mitlerin yaratılması, kitle bilincini tamamen yakalayan bir tür aşırı gerçeklik, aldatıcı bir dünya yaratma olasılığını ortaya koyuyor. Lümpenleşmiş¹ ülke nüfusu sosyal hayatta kendileri için yer edinilmeye başladığını düşünürler, gerçekte ise iktidar tarafından toplumdaki konumlarını güçlendirmek için bir araç olarak kullanılırlar (Savko, Bober ve Karnatskaya, 2004: 63).

1.3.3. Lider

Totaliter bir rejimin üçüncü işareti iktidarın bir ya da başka bir siyasi lider tarafından tekelleşmesidir. Genel Sekreter, Führer veya Caudillo, yasama ve yürütme yetkilerini kişisinde birleştirir ve yargı bağımsızlığı pratik olarak kaybedilmiş bir sistem kurulur. Totaliter sistemin tepesinde olan bir politikacı, halkın lideri ve kurtarıcısı olduğunu düşünüyor. Mutlak tahakküm yolunda, kesinlikle birini devirir, bir şeyi bastırır ya da yok eder. Hitler bu şekilde Reichstag'ın (parlamentonun) kundaklanmasını düzenledi ve 1933'te onu tamamen ortadan kaldırdı (David Nicholls, 2000: 218). Tam iktidarın ele geçirilmesi sonrasında Yüce Lider kendi emrini kusursuz şekilde yerine getirecek dikey hükümet sistemini kuruyor. Her görevli kendisine bu kariyeri tanıyan Yüce Lidere bir borcu vardır ve koşulsuz olarak talimatlarına uymak zorundadır. Lider için istenmeyen hükümet yetkilileri görevlerinden alınarak ya hapse atılıyorlar, ya da gözetim altında bulunuyorlar. Diktatörün tasfiyesinin nedeni, kütlenin yöneticisine sorgusuz sualsiz itaat etme ve kitlelerin onu “Yaşayan tanrı” görmek istemesinden ileri gelmektedir.(Bu olgunun psikolojik

---

¹ Lümpen- Proletaryanın alt tabakalarına atıfta bulunmak üzere Karl Marx tarafından tanımlanan bir terimdir.

mekanizması, S. Freud tarafından “Kitlelerin Psikolojisi ve İnsanın Analizi” adlı eserinde ele alınmıştır) (Freud,1921:73). Karizmatik bir liderin ölümünden sonra, kültün, vasat olsa bile, sandalyesini devam ettiren herhangi bir kişiye otomatik olarak aktarılması önemlidir. Burada Weberin söylediği, karizmanın "formalizasyonu ve duyarsızlaştırılması" olarak adlandırılan bir fenomen meydana gelir; yani, doğaüstü yetenekleri ve istisnai otoriteyi karizmatik bir lider olarak halefine devretmek. Weber'e göre, ilk liderin doğuştan gelen karizması “resmileştirilir”, belirli bir pozisyona atanır ve kendi niteliklerinden bağımsız olarak bu pozisyonun görevlisine aktarılır.

Benzer bir süreç, yalnızca komünist rejimler altında daha uzun süre var olmalarından (Faşizm ve Nazizm ile karşılaştırıldığında) gözlenebilmektedir (Freik, 2001:11).

1.3.4. Terör

Totalitarizmin dördüncü işareti, mevcut gücün evrensel vatandaşların sadakatini kazanmaya çalıştığı devlete yönelik terördür. Terör, toplam propagandayla birlikte evrensel şiddeti doğurur ve vatandaşların kendi yeteneklerinde sürekli korku ve güvensizliğe neden olur (Lantsov, 2004: 142). Devletin cezalandırıcı organlarının baskıcı eylemleri, muhalefete karşı misillemelerle bir "cadı avı" başlar. Ancak zamanla, terör ulusal alana ulaşır. Devlet makinesinin çok belirginleşmesinden önce bireyin güvensizliği hissi, kişisel güvenlik o kadar küçülür ki, bireyin felci gerçekleşir, insanlar korkaklaşır ve birbirlerinden şüphelenmeye başlar. Herhangi bir totaliter politik rejimin temel özellikleri şunlardır: toplumun ve bireylerin yaşam alanlarının tüm alanlarının evrensel kontrolü ve devlet düzenlemesi; tekeli bir iktidar partisinin varlığı; tüm devlet ve kamu kurumlarının çalıştığı temelde tek

bir resmi ideolojinin varlığı. Totaliter sistemler, bir kural olarak, mobilizasyon niteliğindedir, yani resmi ideolojinin belirlediği görevleri çözmek için nüfusun geniş kitlelerinin sürekli katılımına ihtiyaç duyarlar. Bu, insanların zihinlerini ve davranışlarını güçlü bir propaganda aygıtı kullanarak ve zorlama ve korku, şiddet ve terör yoluyla manipüle ederek başarılır (Bowden ve Davis, 2008: 10). Terör totaliter bir rejimin oluşumuna eşlik eder. Ancak belirli bir aşamada, özel bir "totaliter" teröre dönüşebilir. Böyle totaliter bir terörün birçok farklılığı vardır. Bu farklılıklar örgütünün özellikleriyle (milyonlarca mahkumla toplama kampları, geniş bir gizli siyasi polis ağı), amaçları ve hedefleriyle bağlantılıdır.

Şiddet genellikle gerçek rakiplere karşı kullanıldığı halde, totaliter terör, rejimin bütün gerçek muhalifleri tamamen yok edildiğinde ya da tehlike yaratmadığında başlar. Totaliter terörün mağdurları çoğu zaman ya yasalara saygılı vatandaşlar ya da hâkim gücün aktif destekçileri olmuştur (Batiukov, 2007:71). Toplumun daha fazla kontrol edilebilirliğini sağlamak ve nüfusu iddialı ve sıra dışı işleri çözmek için harekete geçirmek için totaliter terör gereklidir.

1.3.5. Teknoloji

Totaliter bir modelin ortaya çıkması için temel bir koşul, modern bir teknolojidir. Totalitarizmin bu özelliği, silahlanma ve kitle iletişimi alanında özellikle dikkat çekicidir, ayrıca insanları ve hareketlerini izlemek için en son araçları gerektiren terör uygulamasıyla da yakından ilişkilidir. Modern teknoloji, merkezi olarak yönetilen ekonomilerin işleyişinde vazgeçilmezdir. Genel olarak, bilimsel ve teknolojik ilerlemedeki eğilimler, nadir istisnalar dışında, kuruluşların artan rolündeki eğilimleri ifade eder. Yarım asır önce "özgürlük" potansiyeli

şimdiki dönemde olduğundan daha yüksekti. Tabii ki, totaliter propaganda modern teknolojiye ihtiyaç duyuyor. Teknoloji, ulusal başarının sembolüdür. Ülkenin bilim adamlarının ve mühendislerinin becerilerini gösterebilir. Ulusal güvenlik stratejilerinde teknoloji merkezi bir rol oynamaktadır. Teknoloji transferi yoluyla dış politika hedeflerine hizmet edilmesi önem arz etmektedir. Rejimin yurtiçinde ve yurtdışında meşruiyetini sağlamak için teknolojinin önemini anlamak için sadece ABD ile SSCB arasındaki uzay yarışı veya iki süper güç arasındaki diğer teknolojik potansiyel hakkında düşünmemiz gerekir (Josephson, 2005: 117). Belirtilen özellikler, teknolojinin sosyal, kültürel ve ideolojik önemini içerir. Ülkeler ekonomik ve politik örgütlenme (piyasa veya merkezi planlı bir ekonomi, tek partili veya çok partili bir sistem, merkezi veya merkezi olmayan bir karar alma aparatı) bakımından farklılık gösterse de, büyük ölçekli teknolojinin değeri herkes için geçerlidir. Totaliter rejimler çoğulcu rejimlerden farklıdır. İlk bakışta, totaliter devletlerde teknolojinin değerler açısından tarafsız olduğu ve istenen sonucu “en iyi şekilde” elde etmenin rasyonel bir hedefi olduğu görülmektedir. Bu yöntem, verimliliği en üst düzeye çıkarmak anlamına gelmektedir. Teknolojiler, politik, ekonomik ve sosyal yapılarımızın yanı sıra doğal çevre üzerinde bize kontrol sağlamak için tasarlanmış çeşitli cihaz, yöntem veya sistemlerden oluşmaktadır (Liidakis, 2016:74).

1.4. TOTALİTARİZMİN TÜRLERİ

1.4.1. İtalya Örneği

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da liberal değer sisteminin krizi başladı. Ülkeler birer birer diktatörlük lehine burjuva demokrasisini terk etmeye başladı: Rusya, İtalya, Bulgaristan, Polonya, Portekiz, Yugoslavya, Almanya, İspanya, Romanya, Macaristan. Bazı ülkeler

egemenliklerini yitirerek daha güçlü komşularının uyduları haline geldi. Bunlardan İtalya'daki Benito Mussolini ve Almanya'daki Adolf Hitler rejimleri insanlık dışı eylemleriyle dünya tarihinde yer aldı. İtalya'da iktidar partisi faşist olarak adlandırılırken, Almanya'da, nasyonal sosyalist Alman işçi partisi olan NSDAP iktidardaydı (Blamires ve Jackson, 2006: 223).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Müttefikler İtalya'ya savaşa girmesi için ona vaad edilen yükümlülüklerini yerine getirmedi. Ekonomik problemler, işçi sınıfının kötü durumu, sosyalist yönelimini ortaya çıkmasına, liberal hükümetin halkın geniş kesimlerinin çıkarlarını korumadaki zayıflığı ise yurtsever ve milliyetçi kesimlerin güçlenmesine sebebiyet verdi. Böylece 1921 yılından itibaren İtalyan Faşist Partisi, ülke geneline yayılan askeri ve merkezi bir silahlı örgütüne dönüşmeye başladı. Ünlü avukat Giordani'nin 21 Kasım 1920'de Bolonya'da propaganda amaçlı kullanılan cinayeti, faşizmin İtalya'daki genel canlanması için çok parlak bir dış itici güçtü. Bu cinayet, faşizmin büyük çağının başlangıcı oldu (Dunnage, 1997: 104).

“Totalitarizm” kavramı, 1920'li yılların başında İtalyan filozofların argümanlarında doğdu ve sıkı olarak kullanıldı. Bununla birlikte, İtalya, yalnızca “totaliterlik” kavramını üretmekle kalmayıp, aynı zamanda gururla “totaliter” olarak adlandırılan benzersiz bir siyasi rejim örneği haline geldi. Haziran 1925'te Mussolini, faşizmin “durdurulamaz totaliter iradesini” ilan etti. Aynı terim, rejimin resmi filozofu Giovanni Gentile tarafından sistematik olarak kullanılmıştır. Gentile ve Mussolini'nin birlikte düzenlediği “İtalyan Ansiklopedisi” nin (1932) “Faşizm” makalesinde totaliterlik, politik liberalizmin antitezi olarak geliştirildi: “Liberalizm, bireyin devletle olan ilgisini reddetse de, tam tersine, faşizm devleti birey için gerçek bir zorunluluk olarak kabul ediyor (Mark

Naydorf, Nezavisimaya gazeta, 27.06.2017). Faşizm için her şey devlet içindedir ve insani veya manevi hiçbir şey yoktur. Ayrıca faşizme göre, insan devletin dışında bir değeri temsil etmez. Bu anlamda faşizm totaliterdir. İtalyan faşizmi, temelde anti-liberal ve anti-soyalist gibi olumsuz tutumlara dayanan eklektik bir ideolojidir. Faşizm ayrıca çeşitli “gizli” öğretileri içerir: Nietzsche'nin irrasyonelizmi, milliyetçiliği, toplumun en üst katmanlarının kudreti, ve ayrıca şiddet (Karpi, 2002: 22).

1.4.2. Almanya Örneği

I Dünya savaşını kaybeden Almanyada İtalya ile kıyasda durum çok ağırdı. Müttefiklere yapılacak ağır tazminat altında kalan yeni kurulmuş Weimar Cumhuriyeti hiperenflasyon ile mücadele etme zorunda kaldı. Ekonomik zorluklar ülkede milliyetçi ve komünist grupların büyük popülerlik kazanmasına sebep oldu. Seçimlerle iktidara gelen nasyonel sosyalist lider Adolf Hitler önceden planlanan adımlar atmaya başladı. Nasyonel Sosyalistler devletlerini "Üçüncü Reich" olarak adlandırdılar. Bu isim emperyal iddiaların sürekliliğini vurgulamaktıydı: Ortaçağ Kutsal Roma İmparatorluğu ilk Reich, Bismarck'ın yarattığı Alman İmparatorluğu ise ikinci Reich olarak kabul edildi (Burovskiy, 2009: 61). Nasyonel Sosyalistler parlamenterlik ve demokratik hükümet ilkesini kaldırdılar. Weimar Cumhuriyeti'nin yerini "führer" ilkesine dayanan otoriter bir devlet modeli ile değiştirdiler. Hitlere göre, tüm konularda kararlar çoğunluk oyuyla değil, kuralın özünde uygun seviyede “sorumlu lider” tarafından alınmalıydı: “Yukarıdan aşağıya otorite, aşağıdan yukarıya doğru sorumluluk”. Buna göre, Naziler 1919'daki Weimar Anayasasını tamamen kaldırmamış, ancak üzerinde temel değişiklikler yapmış ve bir dizi temel hükümleri

kaldırmıştır. Her şeyden önce, “Halkın ve devletin korunması üzerine” kararnamesi ile kişisel hak ve özgürlüklerin güvencesini ortadan kaldırıldı (Drabkin ve Komolova, 1996:128). Cumhuriyet Almanya'sında yasalar parlamento ve cumhurbaşkanı tarafından kabul edildiği halde nasyonel sosyalistler parlamentonun yasama gücünü elinden alarak yasaları kendileri çıkarmaya başladı. 14 Temmuz 1933'te yeni partilerin kurulması yasalarla resmen yasaklandı (Ahmet Şükrü Esmer, 1953: 91). 12 Kasım 1933'ten itibaren, "Halkın temsil organı" olarak Reichstag, Nazi Partisi'nin "birleşik listesine" göre seçilmişti. Muhalefetin ortadan kalkmasıyla birlikte, hükümet kararlarının basit bir istatistikçisine dönüştü. Reich Şansölyesi başkanlığındaki Reich hükümeti, ülkedeki en yüksek otorite oldu. Ocak 1933'teki bu yazı Nazi'nin partisi Führer Adolf Hitler'in eline geçti. Devlet politikasının ana yönlerini tanımladı. Başkan Hindenburg'un ölümünden sonra, başkanlık Şansölye makamıyla birleştirildi. Böylece, ülkedeki tüm yüce güç Führer'in elinde yoğunlaşmıştı. Naziler, Alman devletinin federal yapısını mahvetti. 7 Nisan 1933'te Reich ile birlikte toprakların birleştirilmesine dair Kanun uyarınca Başkan Reich Şansölye'nin tavsiyesi üzerine, topraklara Başbakan'dan sorumlu valileri atadı (Orlow, 2010: 266).

Böylece, o dönemde Almanya'da kurulan rejimin asıl amacının eski yönetim yapılarının yeniden düzenlenmesi ve iktidarın iktidar partisinin ellerine aktarılması olduğu söylenebilir. Bu yeni modeli korumak için, bireysel hoşnutsuzluk patlamalarının ulusal bir ölçeğe ulaşmasına izin vermeyen baskıcı bir cihaz yaratıldı. Sert merkezileşmenin ve gücün hiyerarşikleşmesi devlet aygıtının bürokratikleşmesine sebebiyet verdi. Daha sonra, bu neden Üçüncü Reich'in düşüşünde önemli bir rol oynadı (Damye, 2001: 133).

1.4.3. İspanya Örneği

Otoriter Franco rejimi, kanlı, yıkıcı bir iç savaşın sonucu olarak İspanya'da kuruldu. Büyük insan kayıpları, çok sayıda insan dramaları ve toplumun ahlaki çöküşü, ulusal uzlaşma sürecini ciddi şekilde engelledi. 30'lu-40'lı yıllarda Franco cumhuriyet karşıtı ve anti-komünist pankartlar altında, heterojen sosyo-politik güçleri birleştirdi: mali ve toprak oligarşisi, ordunun ve kiliselerin üst mevkileri, kent ve köyün orta kesiminin önemli bir kısmının temsilcileri (Petrov, 2011: 38). Çıkarlarını koruyan Franco rejimi, devlet-tekel düzenleme önlemleri de dahil olmak üzere bu vatandaş kategorilerini zenginleştirmek için elverişli fırsatlar yarattı. Franco'nun diktatörlüğü tam olarak 1 Nisan 1939'da ülkede hüküm sürmeye başladı. Franco gücünü ordudan almaktaydı. Ülkenin yönetimi baskıcı organlar ve 1937'de kurulan faşist parti "Falanj partisi" tarafından yapılıyordu (Aleksyev, 1967:49). 1931'de kabul edilen demokratik anayasa Franco tarafından yasaklandı. Cumhuriyete destek veren tüm siyasi partiler ve sendika birlikleri yasaklandı, Halk Cephesi tarafından yapılan reformların çoğu iptal edildi. Ülkedeki siyasi sistem rejimi ve kurumlarını korumaya odaklandı. Faşist İtalya'dan büyük ölçüde modellenen İspanya'daki devlet "kurumsal, merkezileşmiş" olarak örgütlendi. İtalyadan farklılığı ise ülkenin bölgesel birliği ve kamu yönetiminin katı dikeyliği idi (Spitzin, 2015:39). Tabii ki, Franco yönetiminde ne bölgesel özerkliğe, ne de ülkedeki halkların etnik kültür kimliği fikrine yer yoktu. "Falanj partisi" programı şu maddeleri içeriyordu: Kurumsal bazda girişimcileri, çalışanları ve işçileri birleştiren zorunlu "sendikalar" ın kurulması; İspanyol milliyetçiliği ve

frankizmin² düşünceleriyle etkinliklerine katılan gençlik; öğrenci ve kadın derneklerinin kurulması; siyaset, basın, edebiyat, sanat alanındaki demokratik tezahürleri bastırabilen ve İspanyol toplumunun tüm kesimlerine fikirlerini dayatabilen güçlü bir propaganda ve sansür aygıtı oluşturulması. Franco döneminde İkinci Cumhuriyet döneminde var olan yerel yönetim kaldırıldı. Yerel otoriteler hükümet tarafından atanan kişilerce icra edildi: İllerde - valiler, belediye ilçelerinde ve büyük şehirlerde-Alcalde'ler (Herr,1974:216). Frankizm, ideolojik terörle muhaliflerine karşı politik terörü destekledi. “Komünizme karşı haçlı seferinin” ideallerine bağlılık, rejim tarafından ülkenin iç ve dış politikasının temel ilkesi olarak kabul edildi. İtalya ve Almanya'dan farklı olarak Franco hayatının sonuna kadar iktidarda kaldı. İkinci dünya savaşına İspanyanın girmemesi ve daha sonra başlanan “Soğuk savaş” sonrasında İspanya antikomünist Batı için önemli bir yere dönüştü. Böylece, Franco kendisinden sonra monarşik sistem tasarlayarak 1975 yılına kadar devleti yönetti (Faiella, 2003: 32).

1.4.4. SSCB Örneği

Sovyet Rusya'da iç savaş döneminde totaliter bir siyasi rejimin oluşumunun temelleri atıldı. O zamanlar devlet iktidarı, bir toplum grubunun (siyasi parti) elinde toplandı, toplumun hayatını tamamen çıkarlarına indirdi ve iktidarın tekeline şiddete, terörist araçlara, halkı tehdit edip ideolojik baskıya karşı korudu. Ülkede siyasal özgürlükler ve siyasi bir muhalefetin yasal olarak var olma olasılığı ortadan kalktı. Devletin devasa görevlerini yerine getirmek için insanları organize etmenin araçlarını tartışan Stalin, "sosyalist inşaat alanındaki baskının

---

² Frankizm- 1939'dan 1975'e kadar İspanya'da hüküm süren Francisco Franco diktatörlüğünün sistemi ve ideolojik gerekçesidir. İtalyan faşizmi ve Alman nasyonal sosyalizmi ile birlikte, üç "klasik" faşizm türünü ifade eder.

saldırganlığın gerekli bir unsuru olduğunu" vurguladı. Bu bağlamda, sınıf mücadelesini sosyalizm inşa edilirken yoğunlaştırma fikrini geliştirdi (Yemelin, 1999: 66).

Sovyet totaliter rejimi, sosyal yaşamın her yönünü açıklamaya çalışan tek bir ideolojinin (ideokratik) geniş kullanımıyla karakterize edildi. Sosyal hedefleri, davranış kalıplarını, düşmanları basit, bazen sapkın bir biçimde tanımladı. Bolşevik ideolojisi, totaliter rejimi meşrulaştırmaya çabalarken, gerçeği tam anlamıyla somutlaştırdığını, geçmişi sahtekarlaştırdığını, değerleri yerleştirdiğini ve devlet partisinin çıkarlarına tabi olduğunu iddia etti (Veliçko, 2016: 53).

Varolan sosyal sistem, halkın nimeti olarak en yüksek demokrasi ve siyasal sistem ilan edildi. Totaliter ideoloji, eleştiriye dayanılmaz olan fanatik bir inancın nesnesi haline geldi. İdeolojik tekel, bilgi konusundaki tekel ile yakından ilişkilidir. Totaliter rejimin ideolojik bileşeninin temel işlevi, muhaliflerin bastırılmasıydı. Sovyet totalitarizminin bir diğer önemli özelliği de ekonominin kontrolü oldu. Rejim, ekonominin bütün sektörlerini, her işletme için belirlenecekleri devlet sosyo-ekonomik planlaması yoluyla kontrol etti. Bu nedenle, komuta-yönetim sistemi, işletmenin belirli bir organizasyon şekli veya ilgili yönetim şekli olarak sunuldu (Verçenov ve İgritskiy, 1993:251).

1.4.5. Doğu Avrupa Örneği

Nazi Almanyası'na kazandığı zaferle Stalin Doğu Avrupayı ele geçirdi. Galip ülkelerin himayesinde, savaşın uluslararası yasal sonuçları da ikili anlaşmalar ile güvence altına alındı: Sovyet-Polonya, Sovyet-Çekoslovak ve Macaristan, Bulgaristan ve Romanya ile ateşkes anlaşmaları.

Bu belgeler gönüllü olarak bölgedeki iç politik süreçlerin gelişimine katkıda bulunmuştur. Sovyet ordusunun ve askeri komutanın ofisleri, Orta ve Doğu Avrupa’da görev yapmakta ve ayrıca diplomatik misyonlar ve gerekirse NKVD’nin özel hizmetleri aracılığıyla Sovyetler Birliği, kaldıraç kullanarak, alt bölgedeki kamu yaşamını aktif bir şekilde düzenlemiştir. Arşiv belgelerinin analizi örnekleri kullanılarak kesin bir sonuç çıkarılabilir: Kremlin’in Orta ve Doğu Avrupa’daki en önemli dış politika görevi, “müttefiklerin gelecekteki saldırganlıklarını tekrar etmesi durumunda, SSCB sınırları boyunca bir tür“ güvenlik kemeri ”oluşturulmasıydı (Churchil, 2004:9). Özellikle Doğu Avrupa’nın sosyal üssünde o zamandan beri, Sovyet liderliğini iki aşamalı bir görevle belirleyen zengin bir siyasi güçler ve oryantasyon paleti vardı: Avrupa’daki Batı güçleriyle işbirliğini Alman karşıtı bir temelde sürdürmek ve heterojen siyasi güçleri birleştirmek. Böylece, savaş sonrası Doğu Avrupa’da, “yeni bir sosyal sisteme giden ulusal yol” kavramında bir yapılanma olan iç kuvvetlerin sosyopolitik bir uzlaşması fikri ortaya çıktı. Moskova, SSCB’ye yönelik güç yapılarına destek vermeye başladı. İlk aşamada koalisyon hükümetlerin kurulmasına başlandı. Örneğin, 1945 baharında, Sovyetler Birliği’nin askeri baskısıyla, Rumen komünistlerini içeren Groza hükümeti iktidara getirildi (Guseynova,2015:49).

Komünistlerin en güçlü olduğu araziler Yugoslavya ve Arnavutluk olmuştu. Buralarda Enver Hoxha ve Broz Tito liderliğinde partizanlar güçlü birlikler kurarak Alman ve İtalyan işgaline karşı savaşmıştı. Diğer ülkelerde Komünistler, yalnızca Kızıl Ordu’nun desteğiyle siyasal bir güç haline geldi Komünist rejimlerin kurulmasına genellikle kitlelerin güçlü desteğiyle eşlik etti. Bu fenomen, Nazilerin yenilgisinden sonra gelecek için umutlar ve komünist liderlerin, özellikle gençler arasında,

yanılsamaları ve fanatizmi destekleme becerisiyle açıklanabilir. Böylece, seçimlerden sonra kendilerini azınlıkta bulan komünistlerin girişimi üzerine Macaristan'da oluşturulan sol blok, Mart 1946'da Budapeşte'de 400 bin katılımcıyı toplayan bir gösteri düzenleyebildi (Furayev, 1972: 65). 1945'ten bu yana, yeni rejimler büyük işletmelerin millileştirilmesini gerçekleştirdi. Mini atölye ve dükkan sahiplerine 1949-1950 yılları arasında zorunlu kolektivasyon uygulandı. İşçiler bu durumdan memnun değildi, ve buna karşın grev ve sokak gösterileri düzenlediler. Böylece tutuklamalar ve çalışma kampları dönemi başladı. Sovyet bloğunda devlet rejimlerini birleştirmeye çalışan Moskova'nın aktif müdahalesine rağmen 1948-1949'da Yugoslavya'da, 1953-1956'da Macaristan'da, 1956'da Polonya'da olayların ardından çeşitli komünist rejimler kurdu (Petrov, 2011: 49). Arnavutluk ve Romanya ise "kendi sosyalizmlerini" inşa etmeye çalıştılar (Bridger ve Pine, 2013: 93). 1989 yılına kadar sosyalist ülkelerin polis teşkilatı muhalefet karşısında çeşitli baskılayıcı yöntemler kullandılar.

1.5. TOTALİTARİZM ELEŞTİRİLERİ

Totalitercilik, sistematik bir doktrin değildir ve Harold Laski'nin de belirttiği gibi, "çok çeşitli felsefelerden kalan her türlü kalıntının bir yer bulmaya çalıştığı" çeşit çeşit bir paçavradan başka bir şey değildir (Laski, 2014:63). En iyi ihtimalle, çoğu zaman çelişen fikirlerin fırsatçı bir koleksiyonudur ve duyuruları ile pratiği arasında büyük farklılıklar vardır. Totalitarizmin liberal eleştirmenleri, bu yapını bireysel özgürlük ve özerklik için yıkıcı olduğunu iddia eder, çünkü bir kişiyi mutlak devlet gücüne tabi tutar ve sonuna kadar devlete hizmet etmek için basit bir araç olarak görür. Totaliter devletler, çoğulculuk ve anayasacılığın düşmanlarıdır. Tek bir siyasi partinin tekeli kurarak ve siyasi iktidar

için serbest ve açık rekabeti ortadan kaldırarak, siyasal iktidarın tekelinin ve toplumun düzeninin önünü açmışlardır. Totalitarizm gücü ve şiddeti yükseltmekte ve bunları tam bir uyum ve sorgulamayan itaat sağlamak için kullanmaktadır. Bu nedenle, totalitercilik, insanın rasyonelliğine ve hükümetin tartışma konusundaki olasılığına karşı tam bir inanç reddidir. Laski'nin gözlemlediği gibi, faşist bir devlet “teröre dayanan ve terör korkusu ile örgütlenen ve sürdürülen bir güçtür” (Laski, 2014: 96). Totaliter devletler, uluslararası ilişkilerde, devletlerin yasa dışı ve etik dışı davranışlardan uzak durmasını sağlayan uluslararası hukuk gibi bir şeyin olduğunu reddediyorlar. Marksistler aynı zamanda çökmekte olan kapitalizmin ortaya çıkarttığı totalitarizmin ciddi eleştirmenleridir. Marksistler totalitarizmi Millet hakkında bir efsane yaratırken, bir yandan sınıf mücadelesini, diğer yandan da uluslararası komünizmin tanıtımını baltalamaya çalışan nesne olarak görüyorlar. İtalyan Marksist Gramsci, faşist hükümeti sivil toplumda kapitalist "hegemonyasını" korumakla suçlamıştır (Fine, Filho ve Boffa, 2012: 338).

İKİNCİ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN SİYASİ GÖRÜŞLERİ

2.1. ARENDT'İN SİYASET DÜŞÜNCESİ

Ünlü Amerikan siyaset filozofu Hannah Arendt, antik demokrasi ruhunda anladığı siyasi hayatın yeniden canlanmasını isteyen tutkulu bir savaşçıydı. Arendt, modern dünyada kişilerarası iletişim alanı olarak siyasetin ölmekte olduğuna inanıyordu. Hannah Arendt'e göre, yirminci yüzyılda, totaliter rejimler ve kitle imha araçlarının gelişimi halkın gözünde politik alanı geçersiz kılıyordu (Arendt,1997:16-17).

Profesyonel politikacılar hariç çoğu insan, politik hayata aktif olarak katılmaya karşı güçlü bir önyargı geliştirmiştir. Modern dünyada siyaset, birçok insan tarafından, bir kişinin diğerine teslim edilme ilişkilerinin egemen olduğu bir güç alanı olarak algılanır. XX yüzyılda siyasetin kendisini bulduğu çıkmazdan kurtulmanın bir yolunu arayan Arendt, insanlık özgürlüğünün ancak siyasette gerçekleştirilebileceği antik dönem fikirlerine atıfta bulunuyordu (Mironyuk, 2001:20).

Politik olmak, siyaset içinde yaşamak, her şeyin zorlama ve şiddet ile değil, ikna edebilecek kelimelerle çözülmesi anlamına geliyordu. Arendt, diğerlerini ikna etmek yerine düzen vermeye zorlamayı, Yunanlılar tarafından aile içi ilişkilerin yanı sıra barbarların da politik öncesi bir kişilerarası iletişim özelliği olduğunu düşünüyordu. İnsanı politikanın esas olarak dahil edildiği bir “siyasi hayvan” (zoon politikon) olarak kabul eden Aristoteles'den farklı olarak Hanna Arendt politikayı bir insanın gerçekten özgür olabileceği tek insan faaliyeti alanı olarak görüyordu. Özgürlük ise sadece tanıtım alanında, yani "ben" ve "biz" için ortak olan bir yerde mümkündür (Logunov,1999:142).

2.2. ARENDT`İN DEMOKRASİ DÜŞÜNCEİ

2.2.1. Demokrasi

XX yüzyılda Avrupada demokrasi ile iktidara gelen aşırı sağcılar(İtalya ve Almanya) totaliter yönetim şekli oluşturdular. Bu durum Avrupada demokrasiye bakış açısını olumsuz şekilde değiştirmeye başlamıştır. Bu olaylar Avrupa ve Amerika filozofları tarafından demokrasinin krizi gibi değerlendirilmektedir. Bunun nedenlerini farklı şekilde algılayan filozoflar bulunmaktadır. 19. yüzyılda temsili demokrasilerin meşruiyeti, onların devlet yönetim şekli olarak uygulandığı andan itibaren şüpheli olmaya başlamıştı. Bu zaman parlamentoya halkın seçtiği bireyler güce dayalı meşruiyetlerini “halkın kararı” olarak görüyorlardı. Dahası, Hannah Arendt'in gösterdiği gibi, temsili demokrasi, Fransız ve diğer devrimler sırasında (kendi kendini yöneten organlar ve devrimci toplumlar ve belediye meclisleri gibi siyasi ifadeler biçiminde) halkı iktidara getiren insanlardan güç alma aracıydı. Politika bu dönemde partilerin çalışmalarına girmeye başladı. “Devrim Üzerine” adlı kitabında Hannah Arendt şöyle yazdı: “Siyasi özgürlük ya yönetime katılma hakkı anlamına gelir ya da hiçbir anlamı yoktur (Arendt,2011: 303). Yönetim üyesi olmak çok önemlidir, Avrupa’daki “demokratik” geleneğin içinde olmadığı şey tam da budur”. David Graber, Batılı demokrasi anlayışının bu özelliğini karakterize etmek için “siyasi agorafobi” terimini kullanmaktadır. Kamusal tartışma ve karar verme konusunda şüpheli bir tutum olarak algılanan bu terimi Francis Dupuis-Deri kullanmıştır (Fletcher,2007:104). Amerikada Avrupayla kıyasda demokrasi algısı ise tamamen başkaydı. Son iki yüz yıl boyunca, Demokratlar, kamu öz yönetiminin ideallerini devletin baskıcı mekanizmasına aktarmaya çalıştı. Eşitlikçi bir sosyal yapı oluşturmak, özyönetim ortaya çıkması direniş sürecinin doğasında var. Böyle bir

direnış tüm katılımcılarına güç verir. Hannah Arendt'in gösterdiği gibi, devrimler sırasında, “halkın” kendi kendini örgütlediği kurumları, popüler toplumlar, konseyler şeklinde ortaya çıkmaktadır ve bunlar devrimin geçici organları değil, toplumun farklı bir yapısının temelidir (Arendt, 2011: 433).

2.2.2. Liberal Demokrasi Eleştirisi

Modern kitlesel demokrasilerde, siyasi partiler rekabetçi seçimlerin yapılandırılmasında ve vatandaşların hükümetle iletişimini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Arendt'e göre, parlamento hükümetinin işleyişinde ve meşruiyetinde oluşan kriz totalitarizmin büyümesinin temel şartını oluşturmuştur: “Totaliter hareketlerin kitleler arasındaki başarısı, genel olarak demokratik olarak kontrol edilen ülkeler ve Avrupa ulusal devletlerinde, özellikle de parti sistemlerinde iki yanılsamanın sona ermesi anlamına geliyordu.” Her şeyden önce, çoğu insan devleti idare etmede aktif bir rol oynadı ve her kişi kendisinin veya başkasının partisine sempati duymaya başladı. İkincisi, bu politik olarak kayıtsız kitlelerin önemli olmadığı, gerçekte tarafsız oldukları ve ulusun siyasi yaşamı için anlaşılmaz bir ters durumdan fazlası olmadığıydı. Arendt, daha sonraki çalışmalarında, insanlık onuru, özerklik ve aktif vatandaşlık politikasının yeniden canlandırılması konusunda uzun süre düşündü. Her ne kadar modern liberal bireyciliğin depolitikleşen eğilimlerini aşırı derecede eleştiriyor olsa da, hukukun üstünlüğüne ve siyasi iktidarın anayasal ve ekstra anayasal kısıtlamalarının önemine inanıyordu (Court, 2008:260). Arendt bununla ilgili düşüncelerini 1972 yılında yazdığı “Cumhuriyetin Krizi” kitabında anlatmıştır. Bu kitapta Arendt, Vietnam Savaşı ile ilgili meşruiyet krizleri, yeni sol ve siyah hareketleri, Nixon yönetimi aldatmacası ve otoriterliği üzerine yazılmış

dört makale toplamıştır (Benhabib,2010:146). Arendt'e göre, siyasi katılım seçimlerde basit oylamaya indirgenemez; siyasi hakları ve özgürlükleri ilerici liberalizm kavramı ile demokratik bir siyaseti birleştirme fikri mümkün değildir. Böylece, Arendt'in kitabının kilit noktası liberalizm ve demokrasi arasındaki ayırmadır (Canovan,1994: 202).

2.2.3. Müzakereci Demokrasi

Latince "deliberatio" kavramı bize Roma hukuku sözlüğünden geldi ve "yansıtmak", "danışmak", "artıları ve eksileri tartmak", anlamına gelmektedir. Ancak müzakereci demokrasi anlamını veren "deliberation democracy" XX yüzyıl filozofları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Frankfurt okulu üyelerinden Jürgen Habermas müzakere politikasını (demokrasi) terimini kullanan ilk filozoflardan biridir. Habermas demokrasiyi araştırırken iki eş anlamlı olmayan kavram olan söylem ve müzakereyi birleştirdi ve tanımladı (Busova, 2004:271). Böylece, müzakereci demokrasi modeline genellikle söylemsel demokrasi denilmeye başlandı. Buna rağmen bu kelimeni ilk kullanan Habermas değil, Joseph Besset olmuştu. Besset'te müzakere sürecine ve müzakere demokrasisine ilgi 1970'lerde hâlâ Amerika Birleşik Devletleri'nde Chicago Üniversitesi'nde yüksek lisans öğrencisiyken ortaya çıkmıştı. Konuyla ilgilenen diğer Amerikalı filozof Hanna Arendt müzakereci demokrasini benimsedi ve uygulama kriterlerini ortaya attı.

Siyasi filozof Hannah Arendt şunları yazdı: "Siyasi Otorite, bir insanın sadece hareket etme değil, birlikte hareket etme becerisine de cevap verir. İktidar asla bir bireyin mülkü değildir, gruba aittir ve yalnızca grup birliğini koruduğu sürece var olur." Her hangi bir şeyi düşünüp bunu başarmak için birlikte çalıştığımız zaman, politik

gücümüz de vardır. Başka bir deyişle, birlikte ayrı ayrı yapamayacağımız politik aktiviteyi sağlamak mümkündür. Ancak birlikte çalışmak, bireyleri daha verimli kılar. Nobel Ödülü sahibi ekonomist Kenneth Arrow bu fikri tam anlamıyla formüle ederken şöyle söylemiştir: “ Toplu eylem fertlerin bireysel değerlerini daha iyi bir şekilde gerçekleştirebilecekleri bir araçtır (Starovoytova,2014:86).

2.3. ARENDT'İN OTORİTE VE İKTİDAR DÜŞÜNCESİ

2.3.1. Otorite

Otorite sahibi olan birey her zaman kendisine itaat edilmesini istediği için, genellikle belli iktidar ya da şiddet biçimleriyle karıştırılmaktadır. Buna rağmen, otorite dışardan ülkeye dahil olabilecek araçların kullanılmasını yasaklamaktadır; gücün uygulanmak istenildiği yerde, otorite artık iflas etmiş durumdadır. Öte taraftan otorite, hükümetin kuruluş sürecinin eşitliği ve işleyişi konusunda temkinli görünmüyor. Argümanların uygulandığı yerlerde, yetki askıya alınır. İkna sürecinde var olan eşitlikçi yapı, her zaman hiyerarşik olagelmış otoriter yapıyla taban tabana zıttır. Bu zaman, otoritenin bir tarifi belirtilecek olduğu takdirde, bu tanımın hem bu iddiaya istinat edecek inandırmayla, hem de otoriteye istinat edecek zorlamayla kontrast ortamında olması gerekmektedir. Emreden ile boyun eğen arasındaki otoriter bağlantı, ne müşterek bir bilinç ne de emredenin gücüne istinat etmektedir; Müştereken sâhip oldukları şey sâdece, her iki tarafça da haklı ve meşru görülen, her iki tarafa da önceden belirlenmiş sabit konumlar biçen hiyerarşinin kendisidir. (Arendt,2012:129)

Bu husus tarihsel öneme sahiptir; kökeni itibariyle otorite kavramımız bir veçhesiyle Platoncudur. Platon otoriteyi Polis'in kamu işlerine dahil etmeyi düşündüğünde, Yunanlıların gerek iç gerekse dış

meselelerini hallederken başvurduğu mutad yöntemlere bir seçenek arayışı içinde olduğunu biliyordu. Tarihi olarak bunu belirtebiliriz ki, otorite gücünün kaybedilmesi başlıca olarak dinin ve tradisyonun yüzyıllardır altını oyan bir gelişmenin tayin edici mahiyetteki, ama sadece sonuncu aşamasıdır. Karşılıklı ilişkilerini ilerde ele alacağımız gelenek, din ve güç arasında en sağlam çıkan otorite olmuştur. Ne var ki otoritenin yitilmesiyle birlikte modern çağdaki genel şüphe olgusu da, sadece insani işlere daha radikal bir boyut vermekle kalmayıp, onlara salt siyasi alana özgü bir gerçeklik de kazandıran siyaset alanını istila etmiştir. Belki de şimdiye kadar sadece birkaç kişi için manevi önemi olan bir şey, şimdi herkesin ilgi ve titizliğine konu olmuştur. Yalnızca şimdi, her şey olup bittikten sonra, gelenek ile dinin yitilmesi öncelikle siyasi mahiyetli olaylar halini almışlardır (Arendt,2012:130).

2.3.2. İktidar

Arendt açısından bakıldığında, devredilemez, “doğuştan” insan haklarının tanınması, yaşama hakkı, özgürlük ve mülkiyet, Fransız Devrimi'nin asıl varlığıydı. Ancak, bütün insanların doğada eşit olduğu gerçeğinin tanınması, dikkatin odağını “özgürlük” elde etmekten “kurtuluş” a kaydırdı ve bu nedenle, kurtuluşun gerçekleştiğine rağmen, özgürlük (her iki siyasi yaşam tarzı) ve ulaşılamadı. Burada genel olarak iktidar fenomeninin ve özellikle politik iktidarın analizi ön plana çıkmaktadır. Klasik olmayan siyaset felsefesinde, siyasal iktidar, enerji, güç, potansiyel, irade, hegemonya, dikte etme, baskı, tahakküm (meşru ve meşru olmayan), kontrol gibi kavramlar oldukça sık görülür. Siyasi iktidarın özü, belirli bir sınıf veya sosyal grubun baskın iradesi olarak yorumlanır. Bu tür siyasal felsefenin özelliği, siyasal iktidarın, belirli bir siyasal sistemde faaliyet gösteren siyasal aktörlerin bir çokluğu olarak

analiz edilmesindedir (Podolskaya,2009:330). İktidarın üst tabakası, siyasi aktörler arasında güç kaynaklarının üretimi, dağıtımı ve yeniden dağıtılması yorumlanmaktadır. Güç ilişkilerinin gerçekleşmesi durumu, güç kaynaklarına sahip olmadaki asimetri sonucu, bireysel ve kolektif öznelere erişimdeki farklılık olarak kabul edilir. Arendt, iktidar kavramı ile şiddet kategorisi arasında ayrım yapar. Arendt'e göre, sosyal toplulukların etkileşimi olarak siyasal iktidarı mahvedebilecek tek nesne şiddettir. Arendt aşırı şiddet biçimlerinin yarattığı anarşik halk birliklerini bölünmemiş tek iktidar gibi değil, tirani olarak yorumlamaktadır. Hannah Arendt'in iktidar kavramı Aristoteles'in teorisinin etkisiyle ortaya çıktı. Bu, Arendt'in bireylerin iletişim ve etkileşiminde ifade edilen siyasal gücü uygulama kavramına indirgemesi anlamına gelmektedir. Burada Arendt uygulama kavramını üretim, emek ve düşünce gibi siyasal olmayan mesleklerle karşılaştırdı (Yurlova, 2013:70).

2.4. ARENDT'İN VITA ACTIVA DÜŞÜNCESİ VE MODERNİZM ELEŞTİRİSİ

2.4.1. Vita Activa

Arendt'e göre siyaset, iktidara ve şiddete, başkalarının kontrolüne, sıklıkla şahit olduğumuz şekilde indirgenemez. Politikanın özü, eski Yunanlıların praxis dediği tartışma ve müzakerelerde yatmaktadır. Arendt'in amacı, çoğu zaman bastırılan ve unutulmuş ancak hala tarihte kalıcı bir fırsat olarak gören politika kavramını canlandırmaktır. Bu, siyaseti Yunan polisi üzerinde modellenen kamu faaliyetlerine katılım olarak ifade eder. Arendt, Amerikan Devrimi'nde (1776), Paris Komünü'nde (1871), Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki sosyalist harekette, Macar ayaklanmasında (1956), Amerikan sivil haklar

hareketinde ve Paris'teki öğrenci itirazlarında gerçek bir kamusal yaşam görmektedir. Bütün bu olayların ortak yanı, daha önce politika dışı ya da politik marjinaler konumunda olan katılımcılarının bireyselliklerini ifade edebilmeleri ve kendiliğinden örgütlenerek, siyasal özgürlüğün yeni boyutlarını yaratabilmeleri idi. Arendt'e göre bu, vita aktiva-aktif yaşamın en yüksek şeklidir (Skirbekk ve Gilye,2000:759). Arendt'in niyetlerini daha iyi anlamak için, 1958 yılında yayımlanan “İnsanlık durumu” çalışmasındaki üç ana aktivite formunun analizini kısaca gözden geçirmek lazımdır.

Arendt, “Vita Activa” çalışmalarına, yeryüzündeki insan varlığının temel koşullarına karşılık gelen ve değişmeyen üç temel insan yeteneği arasında ayırım yaparak başlar. Bu üç yetenek ve “bunlara karşılık gelen koşullar, iş ve yaşamın kendisidir, dünyaya ait olma ve aidiyet, eylem ve çokluk gerçeğidir; bunlar hep birlikte Vita Activa'yı oluştururlar (Court,2008:20). Arendt'e göre, emek, yaratma ve eylem, gerçek insanların faaliyetlerinin ampirik ya da sosyolojik genelleşmeleri değildir, bunlar, vita activa arasındaki farkı ortaya koymak ve dünyada “insan arasında olmanın” ne olduğunu göstermeyi amaçlayan varoluşsal kategorilerdir(Shanley ve Pateman,2005:319).

2.4.2. Modernizm Eleştirisi

Hannah Arendt, totaliter devletin ana nedeni olarak modern bir kitle toplumunun oluşumunu görmektedir. Arendt bu sebeple bireylerin “yabancılaşması”nı modernizmin gelişmesi ile tanımlamaktadır (Stepin, 2000: 202). Arendt'e göre, gelişmiş sanayi toplumlarında formalizasyon, rasyonalizasyon ve standardizasyon artış eğilimleri bir insan için feci sonuçlar doğuruyor: kişisel tesviye, bireysellik ve anonimlik kaybına yol açıyor, bir kişiyi gerçek insan varlığını sürdürme yeteneğinden mahrum

ediyor. Bürokrasinin egemenliği ve hipertrofik yönetim düzeneği nedeniyle, birey kişiliğini ve kendini iddia etme olasılığını kaybeder, isimsiz ve manipüle edilmiş bir “nesne” olur. Bu devlet mekanizmasında birey devasa, sınırsız bir "teknolojik evrende" kolayca değiştirilebilen nesneye dönüşür, makineler tarafından zorlanır ve üretim verimliliğini artırmak için teknik ve rasyonel hesaplamalar yapar. Bu zaman bireyin kimliği kayıt numaraları, sıra numaralarında giderek daha fazla ifade edilmeye başlar (Kurt,2012:192-193).

Arendt, aktif yaşamın temel karakterini emek, iş, eylem olarak dikkate alırken, zihinsel hayatın temel karakterini düşünme, istekli, yargılayan olarak dikkate almaktadır. “İnsan Koşulları” eserinde, Arendt, aktif hayatta, daha önce yalnızca zihinsel yaşam için geçerli olan bir özerklik ve nihai iyilik vermeyi, zihin yaşamında ise daha önce sadece zihinsel olarak kabul edilen bir dünyaya sahip olmayı amaçlamaktadır. Arendt'e göre, "eleştirel düşünme" ve yargılama, akıl hayatı ile aktif yaşam arasındaki bağlantıyı, modernite uzlaşmalarının anahtarını, insanın geçmiş ile gelecek arasındaki boşlukta "yerleşme" olasılığını sağlayabilir(Antaki,2007:265).

2.5. ARENDT'İN ŞİDDET DÜŞÜNCESİ

2.5.1. Şiddet Kavramı

Şiddetin anlaşılması ve tanımlanmasında en önde gelen filozoflardan biri Hannah Arendt'dir. Arendt, 1969'da bu konuda ana çalışmalarını yaptığı “Şiddet üzerine” kitabını yayımladı. Tabii ki, daha ünlü eserlerin - “Totalitarizmin Kökenleri” (1951) veya “Devrim üzerine” (1962) gölgesinde kalsa da bu çalışması, teorisinin genel zincirinde önemli bir bağlantıdır. Arendt, Şiddet üzerine çalışmalarında, 1960'larda meydana gelen toplum ve dünyadaki temel sorunları, olayları

ele alıyor. Bu kitapta Soğuk Savaş'a, silahlanma yarışına, Vietnam'daki Amerikan savaşına doğrudan referanslar bulmak mümkündür. Bu çalışmada ayrıca filozofun genel olarak gerekçesinin ve özellikle de politik veya sosyal filozofun nasıl oluşturulabileceğinin en parlak örneğini gerçekleştirilmesi açısından da önemlidir. Arendt, bu kitapta sosyal organizasyonuna saygı duyduğu ve modern toplum için ondan ders çıkarmaya çalıştığı Antik Çağ'a atıfta bulunuyordu. Hannah Arendt bu kitapta şiddet anlayışı ile nasıl yeni bir savaş anlayışına kavuşabileceğini göstermek istemektedir: "Şiddet araçlarının teknik olarak iyileştirilmesi, hiçbir politik hedefin görünüşte yıkıcı potansiyellerine karşılık gelemediği veya bu araçların silahlı çatışmalarda fiili kullanımını haklı çıkaracağı noktaya ulaşmıştır."(Arendt,1997:9).

Arendt, "Şiddet Üzerine" adlı çalışmasında, şiddetin ve iktidarın hep birlikte belirleyici nesnelere olarak görüldüğünü yazıyordu. Ayrıca, bu bakış açısı hem sol hem de sağ tarafından paylaşılmaktadır. Arendt, 1968'de Columbia Üniversitesi'ndeki öğrencilerle yaptığı konuşmada, iktidar ve şiddet arasındaki ilişki hakkında iki pozisyon belirledi. Şiddet iktidarın radikal bir tezahürü olduğu görüşü, sol teorisyenlere aittir. Sağcılar ise iktidarın karşısında olan tüm eylemlerin şiddet oluşturduğunu düşünmektedir (Martel,2013:107).

2.5.2. Uygarlık Kurucu Şiddet

Hannah Arendt, emek tarihini Avrupa dillerinde "emek" kelimesinin etimolojisi ile ilişkilendirmektedir. Bütün "emek" kelimelerinin ilkel olarak acı veren bedensel çaba anlamında "işkence" anlamına geldiğini tespit eden araştırmacı, emeğin uzun süredir varlığının nedenini yalnızca toplumun gözlerinden gizlenen özel alanda

ortaya çıkarır. Bu nedenle, emeğin herhangi bir sosyal statüsü ancak özel alanın serbest bırakılması ve kamusal alanın özelleştirilmesi ile ortaya çıkabilir. Kölelerin insanlık dışı bir doğaya sahip olduğu düşünüldüğü için tek başına emek karanlık, kirli, insanlık dışı yanları bulunan köle sahibi bir toplumda bulunuyordu. Emek tarafından üretilen her şey kendi üreme araçlarını sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla köle sahibi toplumda ve kapitalist sömürde şiddet, mevcut işgücünün bir kısmının hayatlarını çoğaltmak için yeterli olacak şekilde kullanılabilir.” Sanat objelerinin üretilmesini Hannah Arendt ikinci tür faaliyet sınıflandırmasına ait etmektedir (Hinchman, 2012: 184). Arendt, sanat eserlerini en istikrarlı ve bu nedenle her şeyin dünyasına ait olarak görmektedir: “ Düşünceyi gerçekleştiren ve zihnin yaratımını yaratan güç insan eliyle olduğu gibi, ilk insanın yardımıyla dünyanın diğer tüm dayanıklı şeylerini yaratan ve üreten ustanın etkinliğidir” . Arendt'e göre, sanat nesnesinin işlevselliği olan uygunluk, kitsch'in³ karakteristik bir özelliği iken, tutarlılık ve istikrar sanatın en yüksek değeridir. Üçüncü etkinlik, Arendt'e göre öncelikle konuşma sözcüğü içindir ve esas olarak kamusal alanda uygulanabilir. Halka "aktörler" getiren tiyatro, bu tür bir etkinliğin sanattaki bir yansımasıdır. Bu üç etkinlik Arendt için uygarlığın kurucu şiddet sınıfına dahildir (Hinchman,2012:375).

---

³ Kitsch-Almanca bir terimdir. Bu terim ticari işletmeler tarafından üretilen ucuz, banal ürünlere atıfta bulunmak için kullanılmaktadır.

2.5.3. Uygarlık Yıkıcı Şiddet

Yirminci yüzyıl Lenin'in tahmin ettiği gibi, bir yüzyıl savaş ve devrimi, dolayısıyla şu anda ortak paydaları olduğuna inanılan şiddetin bir yüzyılı niteliğini kazanmıştır. Bununla birlikte, mevcut durumda, hiç kimse tarafından tahmin edilmese de, en azından eşit derecede önemli olan başka bir faktör vardır. Şiddet uygulayıcılarının teknik gelişimi şimdi hiçbir politik hedefin yıkıcı potansiyellerine makul bir şekilde karşılık gelemediği veya silahlı çatışmada fiili kullanımlarını haklı çıkaramadığı noktaya ulaşmıştır. Süper güçlerin, yani uygarlığımızın en yüksek düzleminde hareket edenler arasında, "kıyamet" satranç oyunu kuralına göre oynanıyor: "Biri kazanır"sa ikisinin de sonu olur." Bunun rasyonel hedefi, zafer değil karşılıklı caydırıcılıktır (Besteman,2002:19).

Şiddet - iktidar, güç veya kuvvetten farklı olarak - her zaman uygulamaya ihtiyaç duyduğundan (Engels'in uzun zaman önce belirttiği gibi), teknolojiye devrim, alet yapımında bir devrim, özellikle savaşta göze çarpıyordu. Şiddet içeren eylemin özü, baş karakteristiği olan araç ve amaçlarla yönetilir. İnsan eyleminin sona ermesi, fabrikasyon ürünlerinin aksine hiçbir zaman güvenilir bir şekilde tahmin edilemeyeceğinden, politik hedeflere ulaşmak için kullanılan araçlar, gelecekteki dünyayla amaçlanan hedeflerden daha fazla alakalı değildir. Dahası, tüm şiddet kendi içinde bir keyfilik unsuru barındırmaktadır; hiçbir yerde iyi ya da kötü şans olan Fortuna, insan ilişkilerinde savaş alanından daha önemli bir rol oynamaz. Öte yandan, yıkıcı şiddet, medeniyeti tehdit eden, medeni değerleri ihlal eden, kültürel davranışlarla uyuşmayan ve uygarlığı yok etme potansiyeli taşıyan tüm eylemlerdir (Besteman,2002:19). Günümüzde uygarlığın yıkıcı şiddeti olarak algıladığımız bu durumlar büyük ölçüde bu tür davranışlarla ilgilidir.

2.5.4. Şiddet ve Totalitarizm

Arendt “Totaliterliğin Kökenleri” kitabında çoğulluğa ve insan eyleminin kendiliğindenliğine dayanan siyaset vizyonunu ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Arendt “Totaliter ideolojilerin amacını,“ dış dünyanın, toplumun devrim yaratan dönüşümünü değil, insan doğasının kendisinin dönüşümünde gördüğünü belirtiyor. Totalitar iktidarın amacı, insanı çoğulculuğu, bireysellik ve spontanlığı imha etmek - insanoğlunu insan gibi gereksiz kılmaktır. Arendt'in “radikal kötülük” dediği şey budur. Arendt, erken sivil haklar hareketi ve Vietnam karşıtı savaş hareketinde siyasetin bir başka “ayrıcalıklı anına” tanık oldu. Bu etkinliklere katılan kuşak, “cesaret, harekete geçme konusunda şaşkırtıcı bir istek ve değişim olasılığına karşı daha az şaşkırtıcı bir güven” sergiliyor ve şiddetsiz “katılımcı demokrasiyi” övüyordu. İktidar ve şiddet arasındaki farkı ayrıntılandırırken Arendt, şu anki politik yaşamımızı düşünmek için bize eleştirel bir bakış açısı sunuyor.

Tümüyle şiddet araçları bazında ayakta kalan bir iktidar hiçbir dönemde mevcut olmamıştır. İşkenceni en başta egemenlik temeli olarak kullanan totaliter başkan bile, kendi iktidarını sağlamlaştıracak bir temele ihtiyacı vardır. Buna rağmen, insan faktörünü büsbütün bertaraf edecek ve bir tek adamın bir düşmanı kullanarak istediği her kesi mahv edebileceğini gerçekleştirecek robot askerlerin gelişmesini sağlamak, iktidarın şiddet muvacehesindeki bu esas avantajını değiştirebilmesini mümkün kılabilirdi . Bilinen en despotik zorbalık şekli , yöneticinin say itibariyle her zaman kendisinden daha fazla olan köleler üstündeki hükümranlığı dahi sadece baskı araçlarının üstünlüğüne değil , iktidarın teşkilatlanmasındaki başarısına ve yöneticilerin teşkilatlı dayanışmasına bağlıdır (Arendt,1997:56).

Teröre bağlı totaliter zorbalıkla, Şiddet aracılığıyla oluşturulan despot ve diktatörlükler arasındaki en önemli faktör , totaliter rejimin sadece rakiplerine değil, bununla birlikte mevkidaŐlarına ve destekçilerine karşı da yapılabilmesindedir. Zira totalitarizm bütün iktidarlardan, destekçilerinin iktidarından dahi korkmaktadır. Polis yönetimiyle kurulan devlet kendi oluŐturduęu mevkidaŐlarını yok etmeye baŐladığında, dünün celladı bugün kurbanaya dönüŐtürüldüęü zaman, terörizm zirveye ulaşmıştır. Bu vakit iktidarın büsbütün yok olduğu dönemdir (Arendt,1997:56).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HANNAH ARENDT'İN TOTALİTARİZM YORUMU

3.1. ARENDT'İN TOTALİTARİZM DÜŞÜNCESİ

3.1.1. Totalitarizm Kavramı

“Totalitarizmin Kökenleri” kitabı, tarihte totaliterliğin özünü anlama girişimlerinden biridir ve görünüşe göre, bu güne kadar en doğru tanımını yapmaya çalışmıştır. Kitap çok doğru bir şekilde totalitarizmin insanlık tarihinde emsali olmayan tamamen özgün bir fenomen olduğunu göstermektedir. Siyaset felsefesinde veya sosyolojide geliştirilen hiçbir kavram, onu anlamaya yardımcı olmaz. Yasadışı ve hatta cezai güç türlerini karakterize etmek için daha önce geliştirilen kategorilerin hiçbiri burada uygun değildir. Totaliter egemenlik tiranlık, diktatörlük, despotizm değildir. Bu ve benzer rejimler, bazı totalitercilik nesnelere içerebilir, ancak genel olarak onlardan farklıdır. Bu fark genellikle totaliter gücün mutlak irrasyonelitesi nedeniyle ele geçirilmemiştir. 20. yüzyılın ortalarında Sovyetler Birliği'nde ve Almanya'da olanlar, insan aklının ötesindedir. Bu, olağan zalim rejimlerin analizinde başvurulmuş yöntem herhangi bir alışkanlık motivasyonu ile açıklanamaz (Court, 2008:39). Bu hem araştırmacılar hem de politikacılar tarafından yapılan ciddi bir hatayı önleme girişimidir. Totaliter liderler iktidar arzusundan, belirli bir sosyal grubun ya da politik elitin zenginleştirilme tutkusundan bahseder. Başka bir deyişle, totaliter lider insanoğlunun politik tarihi boyunca diktatörlük rejimlerinin eylemlerini halk için yapıldığı fikirlerini empoze etmektedir. Totaliter liderlerin politikasını bu sıradan fikirler temelinde bir şekilde tahmin etme girişimleri vardı. Tahminler çoğu zaman iyimserdi, çünkü ahlaki açıdan en çirkin olsa bile, çıkarların bir tür uzlaşmaya ihtiyacı vardı. Bu tür bir beklenti, örneğin, 1930'ların

sonunda, uzlaşma yoluyla Hitler rejiminin saldırganlığını önleyebileceklerini düşünen Batılı hükümetleri arasında vuku bulmuştu. Benzer umutlar Rus tarihinde de yaşandı. Bolşevik devrimi sonunda ülkeyi terk eden beyaz ruslar, bolşeviklerin Rusya ulusal politikasının gerçek çıkarlarına uyma ihtiyacı ile karşı karşıya kaldıklarını, böylece bolşeviklerin sert ideolojiyi ve terörü terk etmek zorunda kalacağını ve sonunda aşağı yukarı geleneksel bir siyasal rejim kuracağını düşünüyorlardı. Tüm bu tahminler, bir kural olarak, başarısız oldu (Starovoytova,2014:132). Totaliter rejimin eylemlerinin temelde öngörülemeyen olduğu ortaya çıktı. Bu, iddialı, açgözlü, bencil insanlardan bir tür doğal insan tepkisi bekleyen politikacıların ve politik düşünürlerin temel bir hatası olmuştu. Bu tür davranışlara klasik bir örnek, Hitler'in savaşın son iki yılında gösterdiği eylemlerdir.

Almanya açıkça Doğu'da yeniliyordu. Bir şekilde doğu cephesini korumak için, birliklerin konuşlandırılması gerekiyordu. Askerler hazır olmasına rağmen beklemekte idiler ve hareket ettirilmemekte idiler, çünkü trenler imha kamplarına götürülen Yahudilerin sınır dışı edilmeleriyle meşgul oluyordu. Bu o zaman hiç kimse tarafından anlaşılmamaktaydı. Bugün bile bu konu sosyolog,tarihçiler tarafından tartışılmaktadır. Eşit derecede anlaşılmaz, Sovyetlerdeki “Gulag” sistemidir. Ülkenin kısa sürede ağır bir sanayi yaratmasının son derece gerekli olduğu varsayımını kabul etsek bile, yarı ölü mahpusların köle emeğinin hiçbir anlamı yoktu. Gulag , ekonomik açıdan oldukça verimsiz bir işletme olmuştu (Starovoytova,2014:134). Askeri gücün sanayileşmesi ve büyümesi açıkça böyle bir eylem gerektirmiyordu. Buna ne ihtiyaç vardı? Bunu yapmak için insanları ne motive etmişti? Bu Hannah Arendt düşündürüyordu. Hannah Arendt, diğer yazarlarla karşılaştırıldığında totaliterliğin kapsamını belirgin şekilde

daraltmaktadır. Arendt, totaliter sistem olarak sadece Hitler ve Stalin rejimini görüyordu. Mussolini rejiminin totaliter devlet terimini oluşturmasına rağmen, Arendt Mussolini rejimini totaliter sistem olarak görmüyordu (Germino,1971:106). Arendt, ayrıca Bolşeviklerin 1917'de yarattığı rejimi ve 1953'ten sonra SSCB'de ortaya çıkan rejimi de totaliter sistem olarak sınıflandırmamaktaydı. Totaliterliği Stalin'in yonetimiyle sınırlandırıyor.

3.1.2. Totalitarizmin Unsurları

“Totalitarizmin Kaynakları” kitabında tartişılan totaliterliğin ilk unsuru, tım sistemi açıklayan, rejimi ve politikalarını haklı kılan bir ideolojinin varlığıdır. Buna bir tır “süper duyu” da söyleyebiliriz. Bu ideoloji, gerçeklikten uzak olanlar bireyler için mükemmel bir şekilde mantıklı görünüyor. İdeoloji, üstün insanlara ve ortadan kaldırılması gereken i düşmana işaret eder. Yavaş yavaş, ideoloji, rejimin hukuk sisteminin diğer tım temellerini gasp etmeye başlar. Arendt, Nazizm'deki Doğa İdeolojisini (özellikle "doğal" ırklar) ve Stalinizm'de Tarih ideolojisi (özellikle Marksist bir şekilde sınıf mücadelesi ve şiddet devrimi üzerine odaklanmış) kendi eserinde tanımlamıştır (Bruehl,2008:46) . Totaliter bir toplumda, "tahakküm yöntemleri, insanların tamamen şartlandırılabilieceği varsayımına dayanır, çünkü bunlar yalnızca bazı yüksek tarihsel veya doğal güçlerin işlevleridir." Totalitarizmin ikinci temel unsuru, Arendt'in özellikle Nazi toplama kamplarında ve Sovyet alışma kamplarında gördüğü toplam terördür. Nihayetinde, nüfusun herhangi bir kısmını korumadan, bu rejimlerdeki tam terör, kitlesel topluluklardaki büyük bir nüfusun ortadan kaldırılmasını ve yerinden edilmesini gerekli ve haklı kılmıştır. Arendt

ayrıca, 1945'te atom silahlarının kullanılmasının dünyayı yeni bir toplam terör tehdidi riski altında bıraktığını belirtti.

Arendt, totaliterliğin üçüncü unsuru olarak yasalar tarafından tanımlanan doğal insan bağlantılarının tahrip edildiği ilişkileri gösteriyordu. Bu durumda polis aile üyelerini tehdit etmesine ve bir birine karşı casusluk yapmasına sebebiyet verebilir. Kamusal alanların tahribatının yanı sıra, politikanın tahribatı - totaliter bir rejimde, mahremiyet ve aile hayatı için özel alanlar tahrip edilmesine neden olabilmektedir. Hükümet bürokrasisi, Arendt'in belirlediği totalitarizmin dördüncü unsuruydu (Bruehl,2008:54). Hükümet bürokrasisi on dokuzuncu yüzyıl emperyal rejimlerinden gelen geçmişi, Almanya ve Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi bireysel yargı ve yönetim şeklini izleme açısından Arendt için çok önemli olmuştu. Arendt, ayrıca totaliter rejimlerin, ulusal ordularından ziyade gizli polislerinin egemenliğini ve özellikle özel ve siyasi alanları (serbest konuşma, özgür basın, toplanma hakkı korumak için tasarlananlar) yasal kurumlarının yolsuzluklarını bir diğer unsur olarak tanımladı. Totalitarizmin bu son unsurlarını belirleyen Arendt, totalitarizmin kökeniyle ilgili temel usule ilişkin fikirlerden birini geliştirdi (Court, 2008:143). Bu Afrika, Orta Doğu ve Asya kolonilerini yöneten Avrupalı bürokratlarla ilgili olmuştu. Arendt, bu emperyalist yöntemleri kendi kıta emperyalizmlerine aktarmış olan bürokratlar nedeniyle Avrupa devletlerinin kendilerini bozduğunu savundu.

3.1.2.1. Kitle Unsuru

İdeolojiler, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni bir hayat kazanmaya başladı. O zaman Hannah Arendt'in özel bir sosyal bağlam olan “kitle” kelimesini tanımladığı yeni bir konu ortaya çıktı. Kitle kavramı, totalitarizmin analizinde merkezi bir öneme sahiptir. Arendt, analiz konusunu başlangıçta metafor olarak ortaya çıkan iki terim haline getirerek, ayrıntılarıyla ele almaktadır. Bu iki terim kitle ve kalabalıktan oluşuyor (Hayden,2014:101). Kalabalık, burada kitlelerin öncüsüdür. Kalabalık uzun zaman önce mevcut olmuştu. Kalabalık, bu dönemde geçmişin çeşitli siyasi rejimleriyle karşı karşıya kaldı. Kalabalık insanlar, düzenli iletişim kuramayan, tüm sosyal topluluklardan atılmış sosyal bağlantılardan yoksun bireylerdir. Bu tür insanlar sınırlı ve kırgın haldedirler. Bu nedenle, kalabalık her zaman bir tür devrimci potansiyel ile suçlanır. Ancak kalabalığın sınırlı oluşu, mevcut siyasi sistem çerçevesinde hedeflerine ulaşamamasından kaynaklanmaktadır. Kalabalığın az ya da çok bilinçli bir ilgisi mevcuttur. Bu toplum elitinin elinde bulundurduğu kalabalık için ulaşılabilir yaşam standartlarıyla ilişkisinden kaynaklanmaktadır (Kheveshi,2011:175).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kitle kendisini göstermeye başladı. Bu görünüm birçok kişi tarafından fark edildi. 20. Yüzyılın başlarında, yani Totaliter rejimler ortaya çıkmadan önce, Ortega y Gasset kitlelerin ayaklanması hakkında makaleler yazmıştı (Prior ve Rivero, 2018:137). Kitle, toplum parçalanmasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu, çok sayıda insanın kendisinin artık herhangi bir sosyal yapı içinde hissetmediği gerçeğinin sonucudur. Artık insanlar kendisinin ortak çıkarlar, görevler veya motivasyonlara bağlı olduğunu hissetmiyorlar. Kitlenin artık bu konulara hiçbir ilgisi yoktur ya da en azından onları gerçekleştirmekte yetersizdir. Bu kitlenin kalabalıktan

temel farkıdır. Arendt, kitlelerin ortak çıkarlara dayalı bir birleşme yeteneğine sahip olmadığını yazıyor. Kitlelerin ortaya çıkışı politik sistem için oldukça tehlikelidir. Her şeyden önce, kitle çok partili bir sistemi kabul etmiyor, çünkü partiler bilinçli çıkarlar ve hedefler temelinde oluşturulan derneklerdir. Kitle rahatsız edici herhangi bir sosyal farklılaşmaya karşı çıkmaktadır. Genel olarak, kitle toplumun herhangi bir karmaşık yapısını anlamamaktadır. Ayrıca, kitle argümana karşı duyarsızlık ile de karakterize edilir. Kitlelerin adamı ortak çıkarları nasıl tartışacağını bilmiyor, başkalarının çıkarlarını nasıl dikkate alacağını bilmiyor. Bir şeyi açık bir şekilde kendi başına açıkça ifade etmeyi bilmiyor (Ehrenberg,1999:183). Bu nedenle, kitlelere rasyonel düzeyde bir şeyi ikna etmek faydasızdır. Onun için neyin karlı olduğunu, neyin kârsız olduğunu, onun için neyin iyi, neyin kötü olduğunu açıklaması kesinlikle imkansızdır. Genel olarak, anlaşmazlıklara karşı tutum, insan kitlesinin en önemli özelliğidir. Anlaşmazlıkların aşılması konusunda içgüdüsel bir duygusu var, çünkü insanların iç niteliklerinden kaynaklanıyor. Benden farklı düşünürse, bu farklı türde bir yaratık olduğu ve onunla anlaşmaya varmak imkansız olduğu anlamına gelir.

Totaliter hareketler için üreme alanı ortaya çıkan kitledir. Totaliter hareket, pan hareketlerinin ideolojisine çok yakın, ideolojik bir temelde ortaya çıkar. Totaliter hareket, farklılaşmayı anlamayan insan kitlesinde farklılıkları anlamak için bir cevap bulur (Aharony, 2015:25).

3.1.2.2. Terör

Hannah Arendt'in bakış açısına göre totaliter rejimlerin yasal uzlaşmaya karşı alçakgönüllü tutumu keyfilik, hukuksuzluk ve korku yaratır, çünkü iradesini dayatarak pozitif yasaları gözeterek, ideologları ve liderleri en yüksek kutsal ideale dönüştürdükleri Doğa ve Tarih Yasaları aracılığıyla yeryüzünde adalet kurma sözü verir. Totaliter rejimlerde, “hukuk” teriminin kendisi anlamını değiştirir: “Artık gerçekte neyin ve nasıl var olduğunu düzenlenmez; aksine, totaliter harekete katılanların “titanik iradesinin” sonucu nelerin ortaya çıkması gerektiğini anlamayı amaçlar. Bu devletde “parlak bir gelecek” inşa etmek kendiliğinden veya karmakarışık değil, ama planlı, ancak kasıtlı olarak, kitleleri terörle harekete geçirerek, partilerin ve liderlerinin önderlik ettiği sarsılmaz Doğa yasalarına dayanarak planlandı. Hannah Arendt'in yazdığı gibi yasallık, antitotaliter hükümetin özü ise, terör egemenliği kullanmanın bir yolu olarak totaliter bir devletin doğasında bulunmaktadır (Arendt,1973:344). Terör ve uygulama tehdidi, totaliter hareketin yasalarını uygulamanın temel yoludur ve en yüksek amacı, İnsanlık'ta en etkili biçimde somutlaştırılmak üzere, Doğa veya Tarih yasalarını azami ölçüde teşvik etmektir. Totaliter hareketin, tarihin karşı konulmaz yürüyüşünün bir ifadesi olarak yorumlanması, suçluluk ve masumiyet kavramlarını basit kurgulara dönüştürür: “Suçlu, sadece doğal ve tarihsel süreçlerin önünde durmaya cesaret eden kişidir.” Terör bu cezayı uygular ve duruşmadan önce tüm şüpheliler öznel olarak masumdur: öldürülenler masumdur, çünkü sisteme karşı hiçbir şey yapmamışlardır ve katilleri masumdur, çünkü onlar sadece en yüksek mahkeme tarafından verilen ölüm cezasının sıradan uygulayıcılarıdır. Harekatın liderleri ve hatta yetkililer bile, onların bilgelik dahisi veya adalet ışığı olduklarını iddia etmeye cesaret edemiyorlar. Tek ısrar

ettikleri şey, içsel kanunun hareket yönüdür. Yasa, Doğa veya Tarihin doğaüstü bir gücünün bir hareketi ise, terör “haklı”dır. Aynı zamanda, “alt ırkların” veya “ölen sınıfların” öldürülmesinin ideolojik kışkırtıcıları ile fiziksel uygulayıcıları arasında bir çeşit “işbölümü” vardır. İdeolojik hareket lideri kendi suçunu fiziksel uygulayıcı olmadığı için yumuşatmaya çalışmaktadır. Katil, ideolojik kışkırtıcı olmadığı için kendisini haklı çıkarmaya çalışmaktadır (Dharamsi ve Zimmer,2019:21). Birincisi, ellerinin "temiz" olduğuna inanıyor, ikincisi ise kendine vicdanının "sakin" olduğuna ikna ediyor. Herkes kendilerini işlediği suçları görmezden gelme ve başkalarına sorumluluk vermeye çalışıyor. Bu kendisini Nürnberg Mahkemesinde birçok Nazi suçunun davranışında açıkça göstermişti. Bu nedenle, tarihsel ya da doğal hareketlerin hizmetçisi olarak terör, totaliter ideologların bakış açısına göre, bu- süreçten yalnızca kendi özel kimlikleriyle özgürlüğünü değil, aynı zamanda bir insanın doğuşunda ortaya çıkan özgürlük kaynağını, yeni bir şey yapabilme yeteneğini de ortadan kaldırmalıdır (Parkin-Gounelas, 2012:127).

3.1.3. TOTALİTARİZMİN KAYNAKLARI

3.1.3.1. Antisemitizm

Hiçbir toplumun iki bin yıllık bir yaşamın ardından bir ulusal devleti yeniden kurma görevinde bulunan bir toplumdaki hoşlanmadığı açıktır. İsrail Devleti'nin geleceğini yaratan Siyonistlerin öncülerinden bahseden Arendt, Herzl hakkında çok yüksek bir fikirde değildi. Arendt, ilk önce halkın yönetimine inanmayan ve onu “fakir, eğitimsiz ve sorumsuz kitleler” olarak gören siyasi Siyonizm kurucusunun kibir ve anti-demokrasi tarafını beğenmiyordu. Bu suçlama doğru tespit edilmişti: Kendisini "monarşik kurumların sadık bir destekçisi" olarak

nitelendirdi ve demokrasiyi "meclis konuşmasına ve iğrenç bir profesyonel politikacı sınıfının ortaya çıkmasına yol açtığını" yazdı. Ayrıca, "modern ulusların sınırsız demokrasiye uygun olmadıklarını ve gelecekte onların daha az uygun olacağını düşündüğünü belirtiyordu. Muhalefetten bahseden Herzl, onları "direnişi kırılacak" olan "sınırlı veya kötü niyetli unsurlar" olarak nitelendirdi (Moricz, 2008:16). Elbette, bütün bu söylemlerden Arendt hiçbir şekilde hoşlanmazdı. 19. yüzyılın sonundaki politik düşünce bağlamında, bunlar son derece muhafazakar görüşlerdi. Siyonist ideolojinin meydana geldiği zamanlardan bahseden Arendt, "o zamanlar anti-Semitizm'in, kaçınılmaz olarak, bir halk, bölge ve devletin temel kimliğinde gerçekleşmesi gereken tipik bir çatışmanın ifadesi olduğunu belirtti (Benhabib, 2003:42).

Bilindiği gibi, Hannah Arendt'in çalışması, vatandaşları üzerinde yeni kapsamlı devlet egemenliği biçimlerinin ortaya çıkmasının araştırıldığı üç büyük bölümden (anti-Semitizm, emperyalizm ve totaliterlik) oluşmaktadır. Ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra totaliterlik, kendisini zaten tamamen açığa vuran iki unsur etrafında göstermeye başladı: Yahudilerin politik olarak kurtuluşunun bir sonucu olarak ortaya çıkan modern anti-Semitizm ve Avrupa sömürgeci genişlemesi temelinde gelişen ve XIX. yüzyılın son üç ayında doruğa ulaşan modern emperyalizm. Hannah Arendt'in bakış açısına göre, ne anti-Semitizm ne de emperyalizm, faşizmin yükselişinin belirleyici unsurları değildir. Sadece Nazi rejiminin ırkçı ideolojisi içinde anti-Semitizm Yahudilerin toplu olarak imha edilmesine neden olmuş, emperyalizm ise Birinci Dünya Savaşı'nda yenilginin intikamına dönüşerek daha kanlı bir dünya savaşının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Katznelson,2004:95).

İkinci dünya savaşı sonrası yeni kurulan Yahudi devletine başkanlık yapan David Ben Gurion, kitlesel göç sayesinde ülkedeki demografik dengenin değiştirilebileceğine ve bunun da, çoğunluğu oluşturan Araplar ve Yahudiler arasındaki ilişkilerin bütün sistemini değiştireceğine inanıyordu. Bu düşünce gelecek antisemitizmin karşısını almak için uygulama olarak görülmekteydi. Arendt, aksine, hiçbir şeyin esasen bundan farklı olmayacağına inanıyordu. Pek çok açıdan, bu böyle de oldu: 1948'de Filistinli Arapların kitlesel göçü ülkedeki demografik durumu kökten değiştirdi. Yahudiler 1949'da İsrail'de toplam nüfusun % 86'sını oluşturdular. Buna rağmen barış gelmedi. İsrail hükümetinin 22 Şubat 2009 tarihli toplantısında, Başbakan Ehud Olmert, çözümlenemeyen Arap-İsrail çatışmasının ve Filistinli Arapların yaşadığı bölgelerin işgalinin dünyadaki anti-Semitizmin büyümesine katkıda bulunduğunu kabul etti. 1944'te bile, Arendt bunun böyle olacağını öngörmüştü: "Siyonistler Akdeniz halklarını görmezden gelmeye devam ederse ve yalnızca uzaktaki büyük güçleri hesaba katarlarsa, yalnızca etkilerinin bir aracı olacaklardı. Kendi tarihlerini bilen Yahudiler, böyle bir durumun kaçınılmaz olarak onlara yönelik yeni bir nefret dalgasına yol açacağına farkında olmalıdır (Gunnflo, 2016:35).

3.1.3.2. Emperyalizm

"Totalitarizm kaynakları" kitabında Arendt, "Emperyalizm" terimini ayrıca bir bölümde anlatmıştır. Hannah Arendt, totalitarizmin ortaya çıktığı ondokuzuncu yüzyılın siyasi ve ideolojik hareketlerinin oldukça ayrıntılı bir taslağını vermektedir. Sovyet totaliterliğinin özelliklerini büyük ölçüde tanımlayan emperyalizmdi. Emperyalizm, sömürge genişlemesi, sermayeyi ihraç etmek için sömürgelerin ele

geçirilmesi anlamına gelmektedir. Bu genişleme, belli bir düşünce karakteri, belli bir insan türü ve nihayetinde bir tür politik güç yaratır. Uygun koşullar altında, tüm bunlar totaliter güç için bir prototip olabilir. Söz konusu kişi kolonideki metropolün gücünü kullanan bir sömürge görevlisidir. Bu güç, taşıyıcılarının kafasında, giderek totaliter bir hava oluşturur. İngiliz yazar Redyard Kipling eserlerinde bunu tüm görkemiyle tanıttırılmış, beyaz insanın bu gücünü övmüştür. Kipling, sömürge nüfusuna konu ile ilgili olarak, en yüksek fikrin taşıyıcısı olarak beyaz insanı görmüştür (Booth,2001:162).

Özel güçlerle yatırım yapan bir kişi kendisini sadece bir politikacı ya da yönetici olarak düşünmüyor. Bu insan en yüksek yasayı uygular, metropole bile hizmet etmez, ancak ona özel bir meslek ve güç kazandırır. Dünyadaki yeni düzeni onaylar, medeniyet ve aydınlanma getirir. Kişinin görevine dair bu görüş politik uygulama ile yakından ilişkilidir. En yüksek yasanın uygulayıcısı kendisini yasal normlara bağlamaz. Sömürge yönetimi kararnamelere göre düzenlenir. Yani metropolde gücü sınırlayan her şey, herhangi bir yasal kısıtlama, insani değer veya ahlaki norm tarafından yönlendirilmeksizin, gönüllü kararlara dayanan bürokratik yönetim uygulaması olmuştur. Mevcut durumun acil kararı veren kararname kanunun yerine geçer. Sonuç olarak, yönetim herhangi bir yasal temeli almamaktadır. Yasallık, yöneticinin kasıtlı kararları önünde olduğu gibi gereksiz, hatta zararlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Hannah Arendt, “bumerang etkisi” olarak adlandırdığı özel bir tehlikeye dikkat çekiyor (Benhabib,2010:88). Bu sömürgeci yönetim yöntemlerinin metropole aktarılması girişimidir. Bu etki, İngiltere ve Fransa gibi geleneksel sömürge güçleri için ciddi sorunlar oluşturmuştur. Ancak onlarda sömürgelerin uzaklığı ve sömürgeleştirilmiş halklar ile metropolün nüfusu arasındaki kültürel uzaklık bumerang etkisini

gevşetmiştir. Bu etki özellikle sömürgeci uygulamaları belirgin biçimde farklı olan Rusya'da güçlü olmuştur. Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan gibi kıta güçlerinin izlediği sömürge politikalarının belirli bir yakınlığı bulunuyordu. Bu politikaya bağlı olarak, pan-Slavizm ve pan-cermenizm olarak bilinen iki benzer ideolojik akımın doğması (neredeyse eşzamanlı) gerçekleşmiştir. Bu ülkeler için, daha önce de belirtilen bumerang etkisi hiçbir şey tarafından engellenmiyor, koloni ve metropol arasındaki çizgi neredeyse siliniyor. Genişleme uzak denizaşırı bölgelerde değil, yakın mesafede gerçekleştirilmektedir. Bir dereceye kadar, “kendi kendini kolonileştirme” veya “içsel kolonileşme” den söz edilebilir (Arendt,1973:238).

3.1.3.3. Totalitarizm

Totaliter tahakkümün doğasında yaygın olan tahakküm araçları, onu despotizm, tiranlık ve diktatörlükle ilgili diğer tüm siyasi iktidar biçimlerinden radikal bir şekilde ayırır. Arente göre, iktidara gelen totaliterlik, tamamen yeni siyasi kurumlar yaratıyor ve aynı zamanda ülkenin tüm eski yasal sosyal formlarını ve geleneklerini de yok ediyor. İstikrarlı ulusal özellikler ve ruhsal ideolojinin kaynakları ne olursa olsun, totaliter tahakküm egemenliği, sınıfları her zaman kitlelere dönüştürür, siyasi sistemin çoğulculuğunu, geniş halk kitlelerine götüren bir partinin hegemonyasına dönüştürür, gizli polisteki keyfiliği ve terörü yasal olarak uygular. Bu uygulama, dış politikada, dünya egemenliğini sağlamak için bir biçimde veya başka şekilde yönlendirilir. Hannah Arendt'in görüşüne göre, totaliterlik, mevcut olumlu yasal yasalarla ilgili olarak ahlakçılık ve yasal nihilizmle karakterize, benzeri görülmemiş bir siyasi ve yasal olgudur (Arendt,2012:122). Ne kadar paradoksal olsa bile, Stalinist siyasal baskıların ve toplu kanunsuzluk eylemlerinin doruk

noktası, Sovyet anayasasının geliştirilmesi ve kabulü sırasında meydana geldi ve bu eylemleri açıkça yasakladı. Aynı alaycı küçümseme, Nazilerin Weimar Cumhuriyeti'nin anayasasına karşı tutumu olmuştu. Nazilerin döneminde bu anayasa değişime bile uğramamış ya da en azından resmi olarak iptal edilmemişti. Arendt, bu kadar eşi benzeri görülmemiş bir pozitif yasal norm ihlalinin altını çizerek totaliter hareketin tam bir keyfi ifadesi olduğunu, herhangi bir ideal ve değer tarafından yönlendirilmeksizin, düzenleyici çerçevenin dışında eylemlerini gerçekleştirdiğini belirtiyordu. Totaliterlik hareketinin mutlak yaptırımını, bir durumda Doğa yasalarında ve diğer ideologlara göre, tüm pozitif ahlaki normları, yasal mevzuatı ve yerleşik gelenekleri değiştirmek üzere tasarlanan Tarih yasalarında görür. Önceki meşruiyete meydan okumak ve Dünya üzerindeki adaleti sağlamak isteyen totaliter rejimler Tarih yasaları veya Doğa yasalarını kullanarak bunu vatandaşların bireysel davranışlarını düzenleyen temel adalet hukuku ve ahlaki normlarına çevirmemektedirler (Arendt,1967:473). Totaliter rejimlerin ideolojileri, İnsanlık yasasına itiraz ederek, belirli vatandaşların temel haklarına saygı güvencesini umursamamaktadır. Bu rejimler metafiziksel (özünde doğrulanamayan) temelden, doğa yasalarının ya da tarih yasalarının, eğer doğru bir şekilde uygulandığı takdirde, kaçınılmaz olarak, insanlığı ideal bir ürün olarak “üreteceği” iddiasıyla ilerlerler. Bu “metafizik-ütöpik vakıf” totaliter hükümetleri, tüm dünya üzerinde evrensel egemenlik oluşturma sınırında küresel deneylerini uygulamasına talep etmelerini teşvik eder (Malishev, 2010:304)

3.2. ARENDT`İN TOTALİTARİZM DÜŞÜNCESİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

3.2.1. Arendt`in Totalitarizm Düşüncesine Katkıları

1951 yılında ilk kez yayınlanan, ancak yazar tarafından defalarca gözden geçirilen "Totalitarizmin Kaynakları" monografisi, sosyologlar ve siyaset bilimciler üzerinde son derece güçlü bir izlenim bıraktı. Arendt'e göre totaliterlik kavramı evrensel bir kavram değil, Alman milli sosyalizmi ve Bolşevik sınıf yaklaşımı ile temel biçimde sunulan tarihsel bir şiddet yoğunlaşmasıdır. Bu sistemin iki ana ismi onun kişilik kimliğine büründüğü Hitler ve Stalindir (Court,2008:62) Totalitarizm özeldir, "despotizm, tiranlık veya diktatörlük olarak bilinen diğer tüm siyasi baskı biçimlerinden önemli ölçüde farklıdır". Arendt'e göre, totalitercilik devlete, uluslara ve sınıflara değil, kitlesel bir hareket olarak hareket eder. Bu nasıl mümkün olabilir? Bu konuyla ilgili olarak, Arendt bir ikilemdeydi. Arendt, teorik akıl yürütmenin destekçisi değildir, üstelik, örneğin Yahudi nüfusunun soykırımının rasyonel bir açıklamasının prensip olarak imkansız olduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, bir araştırmacı olarak ve hatta felsefe tarafından önyargılı olan Arendt, yine de totalitarizmin oluşumunun, işleyişinin ve birikiminin teorik biçimini ortaya koyuyordu. Oldukça basit, üç terimli bir formülle bir çıkış yolu buldu. Üç dönemli Arendt formülü: "kitle toplumu → ideolojisi → totaliterlik" (Lisak,2012:88). Totaliter bir toplumun önkoşulu kitlesel yalnızlıktır. Yalnızlık, sınır durumlarında göreceli olarak az sayıda insanın sınır deneyimiydi. Kitlesel bir fenomen haline geldiğinde, temel olarak yeni bir durum ortaya çıkar. Luther'in ardından Arendt, yalnız bir kişinin her şeyi bir fikirden çıkardığını ve en kötüsüne

bitirdiğini iddia eder. Kitlesele yalnızlıktan kaçmak, kesin olarak totalitercilikle sonuçlanan zararlı bir kesinti şeklinde görünür. Arendt, bilimsel bir teori oluşturduğunu iddia etmez. Argümanı, kesinti değil, varoluşçuluk, yeni bir gerçeğin sınır durumundaki seçimidir. Bu konuda etik ön plana çıkmaktadır. Arendt, üç boyutlu monografisini, “inisiatifi, başlangıçta tarihsel bir olaya dönüşmeden önce, bir insanın en yüksek kapasitesi olduğunu, politik olarak insan özgürlüğüyle aynı olduğunu” söyleyerek bitiriyor (Arendt,1996:622)

Arendt totaliter rejimlerin ortaya çıkışı ya da neler yaptıklarıyla ilgili birtakım genel geçer düşünceler ortaya koymamıştır. Diğer düşünürler bir sistemi totaliter yapan şeyin ne olduğunu saptamaya yönelmişken, Arendt totalitarizmin kendisinin gerçekte ne anlama geldiğini incelemeye koyulmuştur. Arendt, diğer totalitarizm araştırmacılarından farklı olarak totalitarizmin salt bir tanımını ortaya koymaktan ziyade insanların totalitarizm gibi bir kötülüğü oluşturmaya iten nedenlere odaklanmıştır. Arendt için bir şeyin ne olduğunun anlaşılabilmesi onun nasıl gerçekleştiğine bağlıdır. O, “ ne oldu?”, “ niçin oldu?”, “nasıl olabildi?” sorularına yanıt bulmaya çalışmıştır. Başka bir ifadeyle o totalitarizm gibi şiddet yüklü bir sistemi ortaya çıkaran nedenleri ve süreci aydınlatmak istiyordu. Çünkü ona göre totalitarizme neden olan süreç anlaşılırsa gelecekte bu sürecin önüne geçilebilirdi. İşte bu durum Arendt’in totalitarizm düşüncesinin fenomenolojik boyutunu ortaya koyar ve onu diğer düşünürlerden ayırır. Arendt’in totalitarizm anlayışını çağdaşlarından ayıran bir diğer özellik ise, Arendt’in yalnızca totalitarizmi çözümlenmekle sınırlı kalmayıp bir çözüm önerisi olmasıdır. Arendt’e göre (Sadece Yahudilere duyulan nefretten ibaret olmayan) antisemitizm, emperyalizm, (sadece diktatörlükten ibaret olmayan) totalitarizm; her biri diğerinden daha

acımasız olan bu fenomenler, insan onurunun yeni bir güvenceye ihtiyacı olduğunu göstermiştir (Dalkıran, 2018:98).

3.2.2. Arendt`in Totalitarizm Düşüncesine Eleştiriler

Totalitarizm kavramı Arendt`in sosyolojik ve politik çalışmalarda sıklıkla analiz edilir. Aynı zamanda, yazarların mutlak çoğunluğu Arendt`i bilimin, özellikle de bilimin karakteristik yöntemlerini, tümdengelim ve deney yöntemlerini kullanan bir araştırmacı olarak kabul eder. Ancak burda net bir yanlgı var. Arendt , tutumlarında, varoluşçu bir filozoftur (Benhabib, 2003:60). Bu, bilimsel anlayışlarındaki kavramlarla değil, tümdengelimsel bir biçimde çevreleyen varoluşçularla çalıştığı anlamına gelir. Tüm bunları deneyde test edemezsiniz. Bu sebeple, totaliterlik, hem bireylerin hem de insanlığın bir bütün olarak asılsız varlığının aşırı bir şeklidir. Popper`e göre, Arendt, felsefi varoluşçuluğu sosyal bilimlerle birleştirme olasılığını açıklamadı. Kesin olan bir şey Arendt`in totalitarizme yaklaşımının varoluşçu bilimler açısından yapıldığını söylemek mümkündür. Arendt, varoluşçuluk içeriğini netleştirmeye çalışarak tam olarak bilim enstitüsünden devam etmek gerekiyordu. Ancak böyle bir teklif Arendt için kabul edilemezdi. Büyük olasılıkla, onu pozitivist olarak değerlendirirdi. Bu nedenle, Arendt`in totaliterlik teorisi, bilimsel yöntemin varoluşçu olanla değiştirilmesi gibi organik bir kusura sahiptir. Konunun arka planında bilimsel terimlerle belirsiz olan Arendt`i, açık toplum teorisini uygulayan rasyonalist Popper eleştirmiştir. Popper, demokrasi normlarına göre rasyonel tartışmaların mümkün olduğu açık bir toplumla totaliter rejimleri karşılaştırdı. Popper`e göre, Bilimin reddedilmesinin yanı sıra eleştirisi de totaliterliğe yol açar. Bu durumda, ölümcül bir bilimsel hata olarak görülmesi gereken ideal bir toplum

imajı ortaya çıkar. Bu meselede Popper Platon ve Marx'ı suçlamaktadır. Arendt, hiçbir zaman totalitarizmin öncüsü olan Marx'ı düşünmedi (Arendt,1973:249;Baehr,2010:101) . Popper'e göre, bilimin ve eleştirilerinin yok oluşu, totalitarizmin tezahür ettiği bir yoldur. Eleştirel rasyonalizm açısından, varoluşsal seçim totalitarizmden tasarruf sağlamıyor. Arendt'in 1951–1965 tarihlerinde kitapları sosyolojik ve siyaset biliminde totalitarizmin popülerleşmesine neden oldu. Daha sonra, ona olan ilgi azalmaya başladı. Ancak SSCB'nin ve onunla birlikte tüm dünya sosyalist sisteminin çöküşünden sonra, totaliter kuram teorisinin rönesansı başladı. Yeni sosyal durumu, özellikle de eski sosyalist ülkelerin geçmişini, bugününü ve geleceğini anlamada talep olduğu ortaya çıktı. Sonuç olarak, totalitercilik kavramının uygunluğunun kapsamlı bir değerlendirmesinin önkoşulları ortaya çıktı. Totalitarizm kavramı günümüzde şu şekilde görülüyor: 1) şiddet rejimleriyle mücadele etmeyi gerektiren etik-normatif bir kavram; 2) demokrasi, hukuk devleti ve çoğulculuktan farklı olarak, sistemlerin tanımlanması için gerekli ideal tipik bir kavram; 3) ampirik araştırma için gerekli kavram; 4) eleştirel kültürel kavram (Rafalzik, 2010:37).

3.2.3. David Riesman ve Hannah Arendt Diyalogu

Alanlarında klasik olmasının yanı sıra David Riesman'ın “Yalnız Kalabalık” ve Hannah Arendt'in “Totalitarizmin Kökeni” eserleri totalitarizme yaklaşmak açısından tam farklı yapıya sahiptir. Her iki filozof farklı ülkeleri inceliyorlar, önemli ölçüde farklı sorunlara odaklanıyorlar ve bunu tamamen farklı bakış açılarından yapmaktadırlar. Ancak, Şubat 1947'de başlayan gergin ve çarpıcı bir şekilde yaratıcı dört yıllık dönemde, Arendt ve Riesman, kitaplarında ortaya çıkan temalar üzerine bir diyalog içinde bulundular. Her ikisi de "totaliterlik"

tanımının Bolşevik ve Nasyonel Sosyalist rejimler için uygun bir tanım olduğuna inanıyordu. Ancak bu oluşumların doğasını ve sebeplerini anlamak için en verimli şekilde kullanılabilecek söylemsel yaklaşımlarda farklılık gösterdiler. Tartışmanın taraflarından biri olan Arendt'in kocası Heinrich Blucher, genel olarak sosyal bilim ve özellikle sosyolojinin, totaliter rejimlerin tek ve benzeri görülmemiş doğasını açıklamakta başarısız olduğu iddiasını ortaya atmıştı (Baer ve Sznajder, 2016:122) . Ancak bu iddialar sosyal bilimlerdeki kavram ve varsayımların yirminci yüzyılda yaşanan totalitarizmin yaşadığı krizin derinliğini belirleyemediği ve yörüngeyi anlayamadığı yönündeki mantıksal bir düşünce değildi. Öte yandan, bir diğer yazarlar gibi Riesman da Arendt'in kendi totaliterlik değerlendirmesinin abartıldığına inanıyordu. Riesmana göre, Arendt sosyal bilimlerdeki umutların çok fazla ışık tutabileceği totaliter rejimlerin sınırlamalarını tanıyamadığını iddia ediyordu. Riesman'ın Arendt'in Nazi Almanyası ve Sovyet Bolşevizmi teorisinin analizi özellikle etkiliydi, çünkü o zamanlar totaliter bir toplumun ve genel olarak rol oynayabilecekleri sosyal bir temsilci olarak ne anlama geldiğinin anlaşıldığına dair çok az kanıt vardı. Daha sonra Almanya ve Sovyetler Birliği'ndeki totaliter dönemlerle ilgili yazan tarihçiler Riesman'ın varsayımlarını doğruladı. Politika ve duyarlılık bu filozoflar arasında bazı ortak yönler vermişti. Her ikisi laik Yahudi'ydi. Her ikisi de üniter bir İsrail devletine karşıydı. Her ikisi de "saldırgan laiklik" konusunda kararsızdı. Ve her ikisi de totaliterliğin öğrencileriydi. Ancak, diğer açılardan garip entelektüel ortaklardı. Arendt, gördüğümüz gibi, sosyal bilimlerden nefret ediyordu. Arendt'in ana kaygısı, toplumdaki totaliter "unsurların" devam etmesiyle ilişkiliydi; Riesman daha çok nükleer bir felaket tehlikesiyle ilgileniyordu. Arendt, her türlü psikolojik spekülasyona güvenmedi;

Erich Fromm'un analizcisi olan Riesman, psikolojiyi anlamının, dünyadaki yerini ve toplumsal bir karakteri anlamak için önemli olduğuna inanıyordu (Tester, 1997:59). Zaman geçtikçe, bu ve diğer farklılıklar daha belirgin hale geldi ve ilişki soğudu.

3.2.4. Jules Monnerot ve Hannah Arendt Arasındaki Düşünce

Çatışması

Totalitarizmi tanımlamak açısından genç Henry Kissinger tarafından düzenlenen Confluence dergisinde Arendt'in Fransız yazar Jules Monnerot ile olan anlaşmazlığını bilinmesinin büyük faydası vardır (Arendt, 2003:139). Kısa ömürlü “Collège de sociologie”nin bir üyesi olan Monnerot, Georges Bataille, Roger Caillois ve Michel Leiris ile birlikte modern yaşamın “kutsal” karakterini belirleme projesine katıldı. Monnerot, totaliter hareketlerin ilginç bir özelliğini vurgulamanın bir yolu olarak laik din teorisine sıkı sıkıya bağlıydı. Hannah Arendt bu özellikleri kabul etti. Fakat totaliter hareketleri gerçekten din açısından tanımlama ya da laik dinin ideoloji ile karıştırılmasını istemedi. Monnerot 1949'da “Komünizm Sosyolojisi ve Psikolojisi” başlıklı kitabını yayımladı. Irving Kristol bu eseri “kesinlikle vazgeçilmez” ve “Komünist teori ve pratikte bildiğim en iyi cilt” olarak algıladı (Baehr, 2010:95). Komünist ideolojinin seküler dini “bilimi ahlakla birleştirir, böylece kendisini büyük putlara ve büyük ideallere göre tanımlar.” Ne yazık ki, böyle bir ideoloji aynı zamanda mantık ve gerçek bir kardeşliğin önündeki temel bir engeldir, çünkü bir dönüşüm grubu olarak hareket ettiği sınırlı alan normal “evrensel iletişim için çabalama”yı engellemektedir. Komünizm, inananların ihtiyaç duyduğu tüm cevapları verir, bazı alanlardaki kritik yeteneklerini askıya alır, bazılarını güçlendirir. Bu tür bir psikolojik çerçeve Arendt'in anatemasıydı.

Arendt, Monnerot'un totaliter ideolojinin mantığa bağışık olduğu iddiasına da katılmıyordu. Bununla birlikte, Monnerot'un tüm eklektik yaklaşımına rağmen, Arendt'in farkında olmadığı bir şeyi kabul etti. Monnerot, toplantıların ideolojinin (komünist ya da diğer) yerelleşmiş ritüel biçimlerde "aktif enerji"yi harekete geçirmede çok etkili olduğunu görüyordu. Monnerot sonuç olarak, totaliter seküler bir dinin arketipi, Hristiyanlığı değil, İslamı görüyordu. "Yirminci Yüzyılda İslam" başlıklı bölümünde Monnerot, Sovyet komünizmi ile Mısırlı Fatimiler, Safeviler, Şiiler ve Sufiler arasında sayısız karşılaştırma yapmıştı (Stagner,1967:86) . Monnerot'a göre, Rusya için komünizmin değeri Abbasi İmparatorluğunun islam ile taşıdığı değer arasında hiç bir fark yoktur. Hristiyanlık, en azından prensip olarak, geçici ve manevi güçler arasındaki, Sezar ve Tanrı arasındaki bölünmeyi tanıyor. Komünizm yapmaz. Monnerot'a göre, politika ve inanç arasında bir ayırım yapmayan Sovyet Rusyası, "yürüyüşe giden İslam" dır; Sınırları "tamamen geçici" dir. Komünizmin İslamla farkı ise evrenselleşme meselesinde ortaya çıkmıştır. İslam komünizmden farklı bir medeniyette diğerleriyle birlikte varolduğu için büyük ölçüde memnun kalmıştır (Baehr,2010:97). Arendt, Jules Monnerot'un bu düşüncelerini eleştiriyor ve onun "Din ve Politika" adlı makalesine şöyle cevap vermektedir: "İdeolojinin ve dinin açık tanımlarını kabul etsek bile ideolojilerin modern bir şekilde dinler olduğu iddiasını asla kabul edemeyiz".

SONUÇ

Bu çalışmada Hannah Arendt'in siyaset felsefesi ekseninde modern dünyanın yıkıcı kötülüğü olarak gördüğü totalitarizme yönelik eleştirileri, bu eleştiriler üzerinden geliştirdiği totalitarizm kuramı ele alınmıştır. Totalitarizmin temel karakteristikleri şu şekilde ifade edilebilir: Totaliter yönetimler diktatörlüğün en uç biçimidir ancak geleneksel diktatörlüklerden farklıdır. Bu doğrultuda çoğunlukla eş anlamlıymış gibi kullanılan tiranlık, despotizm ve diktatörlük ile totalitarizmin aynı şeyler olmadığı belirtilmelidir. Totalitarizm modern dönemde ortaya çıkan bir olgudur. Totalitarizmi, modern zamanlara bağlayan iki temel özellik vardır: Yönetilenlerin üzerinde artan çeşit ve konuda kontrolü sağlayan yüksek teknolojiye sahip bir toplum; ve tüm vatandaşların desteğini sağlamak üzere kitleye başvurmak. Ancak totalitarizmin ortaya çıkışında etkili olduğu varsayılan modern koşullar tartışılırken, modern koşullara sahip her ülkede totalitarizm tecrübesinin yaşanmamasından hareketle; totalitarizmin ortaya çıkışı ile modernite arasında zorunlu bir ilişki olmadığını tespit edilmiştir. Tek parti egemenliğini temel alan totaliter yönetimlerde her türlü politik, ekonomik ve toplumsal faaliyet devlet tarafından düzenlenir. Muhalefet baskı altında tutulur, ezilir ve yok edilir. Totaliter yönetimlerde özgürlüğe yer bırakılmaz. Birey ya da grupların karar alma süreçlerine katkısı, iktidardan payları ve söz hakları yoktur. Total ve kalıcı devrimi hedefleyen totaliter yönetimler, ileri teknoloji ve toplu terörü kullanarak devlet ile toplum ve devlet ile birey arasındaki her türlü sınırın yok eder.

Arendt'e göre tek bir partinin ve tek bir liderin egemenliği altında her tür politik, ekonomik ve toplumsal faaliyetin devlet tarafından organize edildiği, medya tarafından devletin resmi ideolojisinin

desteklendiği, gizli polisler aracılığıyla geniş bir alanda terörün uygulandığı, bireyin özgürlüğünün kısıtlanarak yönetim tarafından manipüle edilmesine açık hale getirildiği, bireyin yönetime karşı fikir beyan edemediği, bireyin elinden her türlü özgürlüğünün alınabildiği bütünsel tahakkümü amaçlayan bir yönetim biçimi olarak tanımlanan totalitarizm, modern çağın bir hastalığı ve en radikal kötülüğüdür. Totaliter yönetimlerdeki devlet terörü, bütün totaliter rejimler için hem bir iktidar yöntemi hem de etkili bir propaganda vasıtasıdır. Arendt'e göre totalitarizmin ortaya çıkmasının temel koşulu modernitenin doğal bir sonucu olan, toplumun "kitle toplumu"na, bireyin "kitle insanı"na dönüşmesiydi. Arendt'e göre, kitle toplumunun temel özelliği, farklılıkların sergilendiği "ortak dünyanın", yani kamusal alanın yok olmasıdır. Kitle insanının temel özelliği ise izole edilmiş olması ve normal sosyal ilişkilere sahip olmamasıdır. Arendt için, normalde politik temsilin dışında kalan kitleler, bir sebepten ötürü sonradan politik organizasyon arzusu duyarak totaliter hareketlerin ortaya çıkmasına meydan verebilirler.

Totalitarizmin en saf örneği olan Nazi Almanyası dönemini yaşayan ve bu dönemdeki politik uygulamalara bizzat tanık olan Arendt, her şeyden önce sorumlu bir entelektüel olarak, totalitarizmin neden ve nasıl ortaya çıktığını anlamaya çalışmıştır. Bu amaçla, başlangıcından modern döneme uzanan tüm bir politik gelenek sürecini ele alarak totalitarizmi bu tarih içerisinde sistematik bir biçimde çözümlenmiştir. Bu çözümlenmesinde, antisemitizm, emperyalizm, emek-iş-eylem, çoğulluk, özgürlük, kamusal alan-özel alan-toplumsal alan, kitle toplumu, şiddet, radikal kötülük gibi pek çok kavramsal araca başvurmuştur. Sonuç olarak Arendt, antisemitizm, emperyalizm ve kitle toplumunu totalitarizme zemin hazırlayan en önemli etkenler olarak tespit etmiştir.

Arendt'e göre sadece Yahudilere duyulan nefretten ibaret olmayan antisemitizm, sadece fetihten ibaret olmayan emperyalizm, sadece diktatörlükten ibaret olmayan totalitarizm; her biri diğferinden daha acımasız olan bu fenomenler, insan onurunun yeni bir güvenceye ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Arendt, totalitar rejimler olarak Nazi Almanyası ve Sovyetler Birliğı`ni görüyordu. Fakat, Bolşeviklerin 1917'de yarattığı rejimi ve 1953'ten sonra SSCB'de ortaya çıkan sistemi totaliter rejim olarak sınıflandırmamakta, totaliterliğı sadece Stalin'in yönetimiyle sınırlandırmaktaydı.

Son olarak şu ifade edilebilir; Arendt'in siyasal görüşleri yaşantısından derin izler taşımaktadır. Politikanın değerini ve anlamını kaybettiğı dramatik bir dönemde yaşayan Arendt, politik insanın ve politika alanının varoluş koşullarını çözümlenmiştir. Kendisi yirminci yüzyılın acı olaylarına tanıklık etmiş, şiddetin kamusal alanı nasıl yıktığını görmüş ve düşünce alt yapısını bu deneyimlerden yola çıkarak oluşturmuştur. Düşünce tarihi bakımından siyaset felsefesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu açıdan "Totalitarizmin Kaynakları" eserinin sosyolog ve siyaset bilimciler üzerinde derin izlenim bıraktığı söylenilebilir. Bununla birlikte Arendt felsefesine karşı belirli eleştiriler de gelmiştir. Özellikle David Riesman, totalitarizmin doğası ve nedenleri ile ilgili farklı bir yaklaşım geliştirerek Arendt`in totalitarizm değerlendirmesinin abartılı olduğunu iddia ediyordu. Jules Monnerot ise daha çok dini bir yaklaşım geliştirerek Arendt`in totalitarizm yorumunu eleştirmekteydi. Genel olarak Arendt`in insanın yaşama koşullarında gördüğü sorunlar bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bu nedenle Arendt`in düşüncesi, başta politik kötülük olmak üzere, şiddet, baskıcı rejimler, milliyetçilik, ırkçılık gibi günümüzde de devam eden sorunları yeniden düşünmek için eşsiz fırsatlar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AHARONY, Michal (2015), Hannah Arendt and the Limits of Total Domination: The Holocaust, Plurality, and Resistance, Londra: Routledge.
- ALEKSEYEV, V.M. (1967), *Politiçeskiye partii zarubezhnikh stran:spravoçnik*, Moskova:Politizdat yayını.
- ANTAKİ, Mark (2007), *The Critical Modernism of Hannah Arendt*, Hukukta Teorik Sorular dergisi, C.8, New York.
- ARENDR, Hannah (2011), *O Revolyutsii*, Moskova:Yevropa yayını.
- ARENDR, Hannah (2012), *Geçmişle Gelecek Arasında*, İstanbul: İletişim yayını.
- ARENDR, Hannah (1997) *Şiddet Üzerine*, İstanbul:İletişim yayını.
- ARENDR, Hannah (1973), *The Origins of Totalitarianism*, Londra: Harcourt Brace.
- ARENDR, Hannah (1996), *İstoki totalitarizma*, Moskova: CentrKom.
- ARENDR, Hannah (2003), *Archivio Arendt*, C. 2, Milano: Feltrinelli Editore.
- BAEHR, Peter (2010), *Hannah Arendt, Totalitarianism, and the Social Sciences*, Stanford: Stanford University Press.
- BAER, Alejandro ve SZNAİDER, Natan (2016), *Memory and Forgetting in the Post-Holocaust Era: The Ethics of Never Again*, Londra: Routledge.
- BAKHTA, Andrey (2000), *Pravovaya nauka na rubezhe XXI stoletiya: sbornik nauchnikh trudov*, Omsk: Omsk Rusya İçişleri Bakanlığı Akademisi yayını.
- BATIUKOV, Michael (2007), *Belym po belomu*, ABD:Russ Press yayını.

BENHABİB, Seyla (2010) *Politics in Dark Times: Encounters with Hannah Arendt*, Cambridge:Cambridge University Press.

BENHABİB, Seyla (2003), *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, New York: Rowman & Littlefield.

BESTEMAN, Catherine (2002), *Violence: A Reader*, New York: NYU Press.

BOOTH, Howard John (2011), *The Cambridge Companion to Rudyard Kipling*, Cambridge: Cambridge University Press.

BOWDEN, Brett ve DAVIS, Michael T. (2008), *Terror: From Tyrannicide to Terrorism*, Queensland:Queensland Üniversitesi yayını.

BRİDGER, Sue ve PİNE, Frances (2013), *Surviving Post-Socialism: Local Strategies and Regional Responses in Eastern Europe and the Former Soviet Union*, Londra: Routledge yayını.

BUROVSKİY, Andrey (2009), *Velikaya Qrazhdanskaya vojna 1939-1945*, Moskova:Yauza yayını.

BUSOVA, Nina (2004), *Modernizatsiya, ratsionalnost i pravo*, Kharkiv: Prometey-Press yayını.

CANOVAN, Margaret (1994), *Hannah Arendt: A Reinterpretation of Her Political Thought*, Cambridge:Cambridge University Press.

CHURCHİLL, Winston (2004), *Triumf i tragediya*, Sankt Petersburg: OLMA Media Group yayını.

COURT, Anthony (2008), *Hannah Arendt's Response to the Crisis of Her Times*, Amsterdam: Rozenberg Publishers.

CYPRİAN, Blamires, JACKSON, Paul (2006), *World Fascism: A-K*, Oxford: ABC-CLIO.

DALKIRAN, Döndü, (2018), *Hannah Arendtin Siyaset felsefesinde Totalitarizm meselesi*, Bursa: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

DAMYE, Vadim (2016), Totalitarnoy tendentsii v XX veke , Moskova: Nauka.

DAMYE, Vadim (2016), Totalitarizm v XX veke , Moskova: Samizdat.

DHARAMSÍ , Karim ve ZİMMER, James (2019), Liberal Education and the Idea of the University: Arguments and Reflections on Theory and Practice, Wlilmington: Vernon Press.

DRABKİN, Yakov ve KOMOLOVA, Nelli (1996), Totalitarizm v Yevrope XX veka, Moskova: Pamyatniki istoriceskiy misli yayınları.

DUNNAGE, Jonathan (1997), The Italian Police and the Rise of Fascism: A Case Study of the Province of Bologna, 1897-1925, Londra: Greenwood Publishing Group.

EHRENBERG, John E. (1999), Civil Society: The Critical History of an Idea, New York: NYU Press.

ESMER, Ahmet Şükrü (1953), Siyasi tarih (1919-1939), Ankara: Güney Matbaacılık.

FAIELLA, Graham (2003), Spain: A Primary Source Cultural Guide, New York: Rosen Yayın Grubu.

FİNE, Ben, SAAD-FİLHO, Alfredo ve BOFFO, Marco (2012), The Elgar Companion to Marxist Economics, Cheltenham: Edward Elgar Yayınları.

FLETCHER, Robert (2007), Beyond Resistance: The Future of Freedom, New York: Nova Publishers.

FREİK, Nataliya (2001) , Politiçeskaya kharizma: obzor zarubezhnikh kontseptsiy,Sotsiologiçeskoye obozreniye dergisi, Cilt 1, № 1, Moskova.

FREUD, S. (1921), Massenpsychologie und Ich-Analyse. Viyana: Uluslararası Psikanaliz Yayınevi.

FURAYEV, Viktor (1972), Noveyshaya istoriya : (1939-1971 gg.), Moskova: Prosvesheniye yayını.

- GERMINO, Dante L. (1971), *The Italian Fascist Party in power: a study in totalitarian rule*, New York: H. Fertig yayını.
- GİLJE, Nils ve SKİRBEKK, Gunnar (2000), *İstoriya filosofii*, Moskova: Vlados yayını.
- GUNNEFLO, Markus (2016), *Targeted Killing: A Legal and Political History*, Cambridge: Cambridge University Press.
- GUSEYNOVA, Lala (2015), *Totalitarizm v stranakh Tsentralniy i Vostoçnoy Yevropi (1945-1989)*, Bakü: MVM yayını.
- HAYDEN, Patrick (2014), *Hannah Arendt: Key Concepts*, Londra: Routledge.
- HERR, Richard (1974), *An Historical Essay on Modern Spain*, Los Angeles: Kaliforniya Üniversitesi yayını.
- HİNCHMAN, Lewis P. ve HİNCHMAN, Sandra K. (2012), *Hannah Arendt: Critical Essays*, New York: SUNY Press.
- JOSEPHSON, Paul R. (2005), *Totalitarian Science and Technology*, New York: Prometheus Books.
- KARPI, Gvido (2002), *Tisyachi lits italyanskogo totalitarizma*, Moskova, “Neprikosnovenniy zapas” dergisi, №2(22).
- KATZNELSON, Ira (2004), *Desolation and Enlightenment: Political Knowledge After Total War, Totalitarianism, and the Holocaust*, Columbia: Columbia University Press.
- KHEVESHİ, Mariya (2011), *Tolpa, massi, politika : İstoriko-filosofskiy ocherk*, İFRAN yayını: Moskova.
- KHORMACH, Irina (1968), *SSSR—İtaliya, 1924-1939 gg*, Moskova: Nauka.
- KURSKOVA, Galina (2000), *Totalitarnaya sistema v SSSR: istoki i puti prodeleniya*, Moskova: Monolit yayını.

- KURT, Salamun (2012), *Wie soll der Mensch sein?*, Tübingen:UTB GmbH yayını.
- LASKI, Harold J. (2014) ,*Reflections on the Revolution of our Time*, Londra:Routledge yayını.
- LANTSOV, Sergey (2004), *Terror i terroristi: slovar*, Sankt Petersburg: Petersburg Devlet Üniversitesi Yayınevi.
- LIODAKIS, George (2016), *Totalitarian Capitalism and Beyond*, Londra:Routledge.
- LISAK, Irina (2012), *Obshestvo kak sistema: Uchebnoe posobiye po sotsialnoy filosofii*, Taganrog:TTİ-YFU.
- LOGUNOV. P (1999), *Orbiti grazhdanskogo mira*, Moskova:RGGU yayınları.
- MALİSHEV, Mikhail (2010), *Kontsepsiya Totalitarizma v tvorchestve Khanni Arendt*, Rusya Bilimler Akademisi Ural Şubesi Hukuk ve Felsefe Enstitüsü.
- MARTEL, James R. (2013), *Divine Violence: Walter Benjamin and the Eschatology of Sovereignty*, New York:Routledge.
- MİRONYUK, Mikhail (2001), *Politicheskaya nauk v litsakh: putovoditel po nauchnim biografiyam kontsepsiyam vidnikh predstaviteley politicheskoy i sotsialniy misli*, Moskova: Moskova Halk Bilimleri Vakfı yayınları.
- MORÍCZ, Klara (2008), *Jewish Identities: Nationalism, Racism, and Utopianism in Twentieth-Century Music*, University of California Press: California.
- NASH, Edmund (1938), *The political philosophy of Harold J. Laski*,Wisconsin: Wisconsin Üniversitesi yayını.
- NAYDORF, Mark (2017), *Totalitarizm kak prosteyshaya forma massovoy kulturi*, “Nezavisimaya gazeta” gazetesi,

http://www.ng.ru/stsenarii/2017-06-27/9_7016_peace.html, (Erişim tarihi: 04.02.2019).

NICHOLLS, David (2000), *Adolf Hitler: A Biographical Companion*, Oxford:ABC-CLIO yayınları.

O'KANE, Rosemary H. T. (1996), *Terror, Force, and States: The Path from Modernity*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

OLSHANSKIY, Dmitriy (2002), *Politiko-psixologicheskiy slovar*, Moskova: Akademicheskiy proyekt yayınları.

ORLOW, Dietrich (2010), *The Nazi Party 1919-1945: A Complete History*, New York: Enigma Books yayını.

PARKIN-GOUNELAS, Ruth (2012), *The Psychology and Politics of the Collective: Groups, Crowds, and Mass Identifications*, Londra: Routledge.

PETROV, A.V. (2011), *Totalitarizm: Uroki Proshlogo*, İrkutsk: Irkutsk Devlet Üniversitesi yayını.

PODOLSKAYA, E.A. (2009), *Sotsialnaya filosofiya*, Kharkiv: NUA yayını.

POKHMEBKIN, A.V. (1992), *İdeologiya i ugolovnaya politika*, Moskova: İNİON yayınları.

PRIOR, Angel ve RIVERO, Angel (2018), *Ágnes Heller and Hannah Arendt: A Dialogue*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing

RAFALZİK, Sascha (2010), *Wirtschaftsspionage der DDR: exemplarisch untersucht anhand der DDR-Reisekader unter besonderer Berücksichtigung der Schriften der "Juristischen Hochschule" des MfS Studien zur DDR-Gesellschaft*, Berlin: Lit.

SALECL, Renata (2002), *The Spoils of Freedom: Psychoanalysis, Feminism and Ideology after the Fall of Socialism*, Londra: Routledge yayınları.

- SAVKO, N.P., BOBER, M.A. ve KARNATSKAYA, V.İ. (2004), Politologiya: Kurs lektsiy , Minsk: Belarus Devlet Tıp Üniversitesi yayını.
- SHANLEY, Mary Lyndon ve PATEMAN, Carole (2005), Feministkaya kritika i reviziya istorii politicheskoy filosofii, Moskova:ROSSPEN yayını.
- SPİTZİN, Yuriy(2015), Grazdanskoye obrazovaniye shkolkov sovremennoy İspanii, Pyatigorsk: Pyatigorsk Devlet Üniversitesi yayını.
- STAGNER, Ross (1967), Psychological Aspects of International Conflict, New York: Brooks/Cole Publishing Company.
- STAROVOYTOVA, Lyudmila (2014), Vlast. Osnovniye teoretiko-kontseptualniye podkhodi v politicheskoy nauke, Minsk:BGU yayını.
- STEPİN, Vyacheslav,(2000),Novaya filosofskaya entsiklopediya, C.1.,Moskova: Misl yayınları.
- TESTER, Keith (1997), Moral culture, Londra:Sage.
- TOKAREV, V.A. (2007), Problemi rossiyskoy istoriy, C.8., Magnitogorsk: Magnitogorsk Devlet Üniversitesi Yayınevi.
- VELİÇKO, Y.V.(2016), Totalitarizm, Yekaterinburg: Ural Üniversitesi Yayınevi.
- VERÇENÇOV, L.N. ve İGRİTSKIY Y.İ. (1993), Totalitarizm, chto eto takoye?, Moskova: INION RAN yayını.
- YEMELİN, A.S. (1999), İstoriya gosudarstva i prava Rossii (oktyabr 1917 -dekabr 1991 gg.), Moskova:Shit-M yayını.
- YOUNG-BRUEHL, Elisabeth (2008), Why Arendt Matters, Yale: Yale University Press
- YURLOVA, Mariya, (2013), Politicheskaya vlast i problema suzhdeniya v filosofii Khanni Arendt, Kuzey Federal Üniversitesi Bülteni. Seri: Beşeri ve Sosyal Bilimler.

ZHEREBKINA, Írina (2006), Feministkaya intervensiya v stalinizm,
Sankt Petersburg:Aletyya yayını.